

Nivuru na Echuwabo

Kalasi ya Nawunayi

4

REPÚBLICA DE MOÇAMBIQUE
MINISTÉRIO DA EDUCAÇÃO E
DESENVOLVIMENTO HUMANO

USAID
DO POVO AMERICANO

A produção deste livro tornou-se possível graças ao apoio do povo Americano através da Agência dos Estados Unidos para o Desenvolvimento Internacional (USAID). O conteúdo desta publicação é da total responsabilidade do Ministério da Educação e Desenvolvimento Humano da República de Moçambique.

FICHA TÉCNICA

Título:

Nivuru na Echuwabo - Kalasi ya Nawunayi

Língua:

Echuwabo

Coordenação Editorial - MINEDH:

Ismael Nhêze, Telésfero de Jesus, Rafael Bernardo, Fabião Nhabique e Laquene Laisse

Vamos Ler!:

Samima Patel, Abdala Machude, Dilson Buque e Francisco Sampaio

Autores:

Maria Victor, Suzete Salvador, Félix Gravata, Maria Alfainho, Cristino Chiposse e Wazir Gomes

Assessoria Linguística e metodológica:

Carlos Manuel

Ilustração:

Cassamo Moiane

Maquetização:

Mulandhy d'Fer

Capa:

Cassamo Moiane, Omaio Panachande

Impressão:

Minerva Print

Tiragem:

8,584

N.º do Registo Depósito Legal:

DL/BNM/778/2021

Financiado por USAID

República de Moçambique

ANAMUDHI

SUMANA 1

Amudhi aga	8
Anamudhi a Alimu na Alima	10

SUMANA 2

Mathanga obaliwa a Muteya.....	12
Matelo a mbali waga	14

SUMANA 3

Njanggalra na Abiba	16
Njanggalra (Biliyeti).....	18

WILEYA: SUMANA 4

Mathanga a mayi wa Muteya	20
---------------------------------	----

SUMANA 5

Nina na ababe	2
Makalelo a oyesa	24

SUMANA 6

Anamudhi a Kina.....	26
Kina na pirimu aye Dinu	28

SUMANA 7

Maye wa Titu.....	30
Ovikoyela	32

WILEYA: SUMANA 8

Thima ya oyesa	34
----------------------	----

XIKOOLA

SUMANA 9	36
Mpaganyo	36
Mukalelo wa weddana vaxikoola	38

SUMANA 10

Namasunziya waga wa oroma	40
Makalelo a weddana oxikoola	42

SUMANA 11

Osasanyedha mpilra	44
Mavulrano a mpilra oxikoola	46

WILEYA: SUMANA 12

Xikoola	48
---------------	----

EGUMI NA OYESA

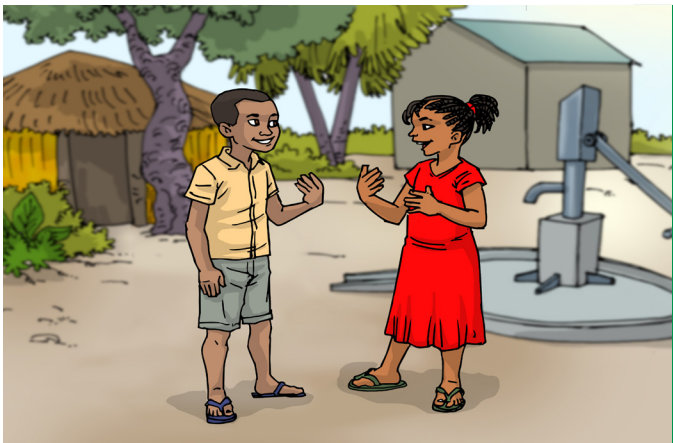
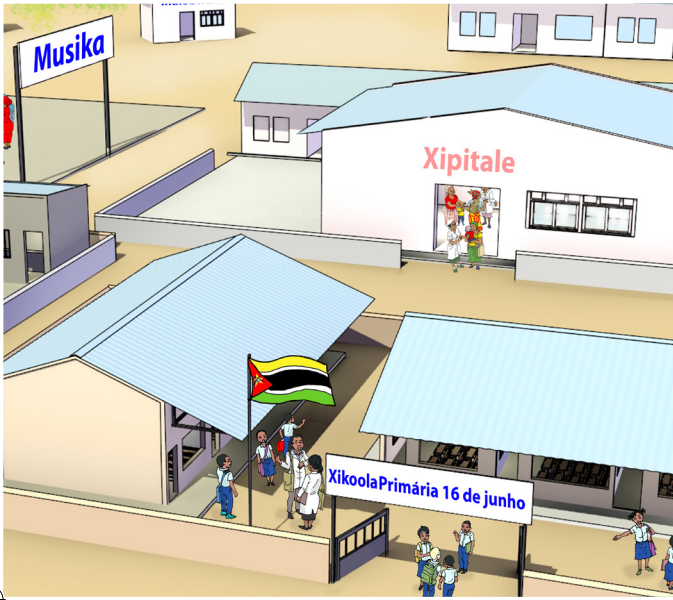
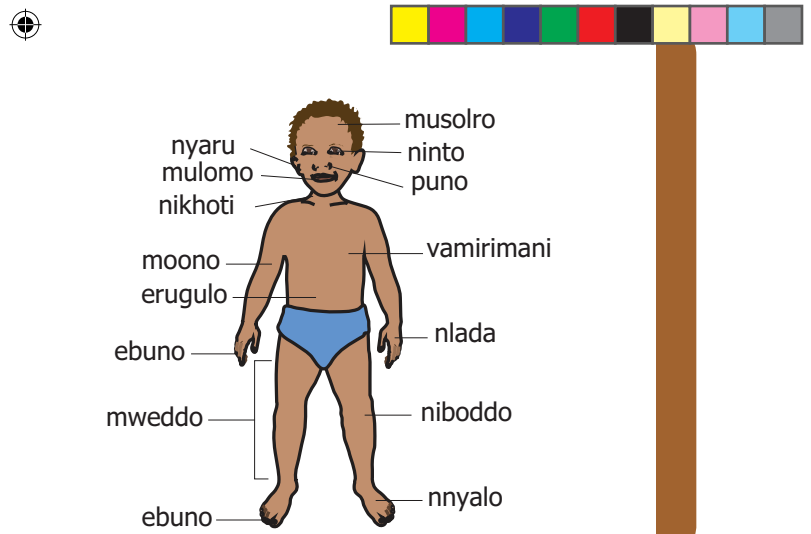
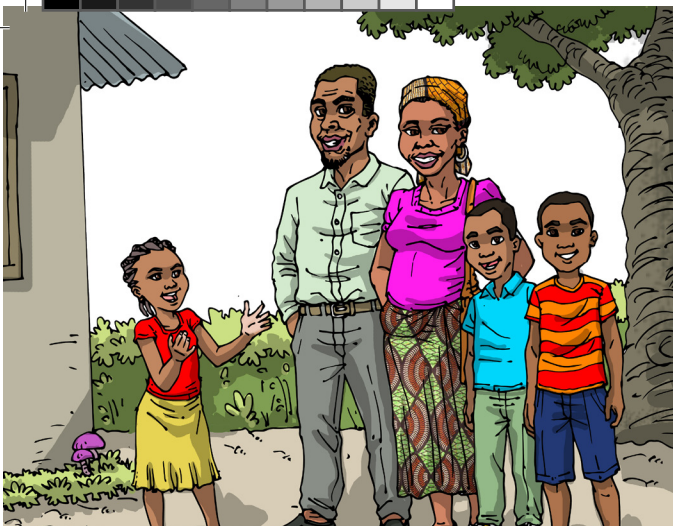
SUMANA 13

Mikalelo dha oyesa vaxikoola.....	50
Oyesa wa vaxikoola	52

SUMANA 14	
Makalelo obarela mareda musala	54
Oyesa mumpalrani mwa masuzo	56
MMURUDDANI	
SUMANA 15	
Yeddelo ya achuwabo	58
Mambilra.....	60
WILEYA: SUMANA 16	
Xikoola ya Yakota	62
SUMANA 17	
Meddelo apaama	64
Mmuruddani mwaga	66
SUMANA 18	
Mimburo dha anamwinji	68
Mabasa.....	70
XIKOOLA	
SUMANA 19	
Siku na oroma na Junyu	72
Mathanga a siku na oroma na Junyu	74
WILEYA: SUMANA 20	
Makalelo a weddana mmuruddani	76
MMURUDDANI	
SUMANA 21	
Ofuru wa Musambiki	78
Labo na 25 na Junyu	80
MUNKALIWA	
SUMANA 22	
Munkaliwa.....	82
Obarela munkaliwa	84
SUMANA 23	
Thima ya miri.....	86
Banja ya dhinama	88
WILEYA: SUMANA 24	
Labo na ofuru wa Musambiki	90
MUNKALIWA	
SUMANA 25	
Miri dha mmuruddani mwaga	92
Muri oceyile miyo	94
SUMANA 26	
Dhinama dhoofuwa	96
Thima ya manje	98
SUMANA 27	
Dhinama dha mwini	100
Mulema, namatota na Munyinga	102

WILEYA: SUMANA 28	
Mutakwani	104
MANINGO A MUTHU	
SUMANA 29	
Maningo a muthu	106
Mikalelo dha obarelana maningo.....	108
SUMANA 30	
Oyesa wa muthu	110
Dhaano dha maningo	112
EGUMI NA OYESA	
SUMANA 31	
Salada	114
Oyesa wa dhooja.....	116
WILEYA: SUMANA 32	
Dhooja dhinvaya egumi	118
DHIPANO DHOOEEDDANA NA DHOOLOGANA	
SUMANA 33	
Dhipano dhooeeddana	120
Othiyana wa dhipano dhooeeddana	122
SUMANA 34	
Oleddo wa Nina	124
Dhipano dhologana	126
SUMANA 35	
Murampani.....	128
Alima na Ruwi	130
ELABU EHU	
SUMANA 36	
Musambiki.....	132
Athu a oZambeziya	134
SUMANA 37	
Dhoorela dha mwilaboni	136
Orela wa mathaka.....	138
WILEYA: SUMANA 38	
Poronvisiya yaga.....	140

ANAMUDHI

XIKOOLA

MMURUDDANI

MUNKALIWA

MANINGO A MUTHU

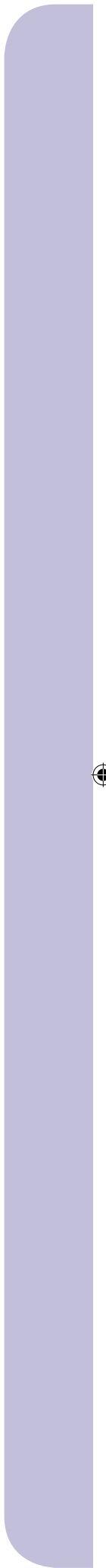
EGUMI NA OYESA

DHIPANO DHOOEEDDANA NA DHOOLOGANA

ELABU EHU

Amudhi aga

Ddinithaniwa Abiba ddina dhaaka tanu na nayi. Miyo ddinkala vamodha na amudhi aga oNyamakatha.

Babi waga onithaniwa Imo, vanu mmani ddi Nina Arogori aga ali araru, Lila, Ali na Alimu. Ddigavenyana membesi ddinolejela, ddinovuruwana dhinloga amudhi aga viina ddinovega na wagalala na akwaga.

Miyo ddili mwana womariya, muthaji ddi Lila.

Vatakulu nikana mwanabwa onkuweliwa Musakasa.

Miyo na mbali waga Ali ninowaredha na Musakasa.

Arogori aga Lila na Alimo anowengesela vathaddo.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ninowaredha - ninovega

Muthaji - wa oroma

Omariya - womagomo

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Ciini ena anamudhi aba vatakulu vawa?
3. Weyo onvegaga dhaavi na abaalo vatakulu?
4. Lila, Alimu na Ali _____
  - i. Imo na Nina ana.
  - ii. a arogori a Nina.
5. Wogole ddima dha mazu dhili muciddo dhiyili paama.
  - i. Lila mwana woomariya.
  - ii. Abiba mwana wooroma.

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Amudhi aga"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Babani, Arogori, mmani

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Miyo Lila bani

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
amudhi aga, babani, mwana.

1. Miyo ddili _____ womariya.
2. _____ onithaniwa Imo.
3. Miyo ddinkala na _____.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa dhinfuna ologa namasunziya
mukaderinoni mwawo

Ddinithaniwa Abiba.
Ddina dhaka tanu na nayi.
Mmani ddi Nina.

Osaziye ddima dha mazu mukaderinoni mwawo

1. Miyo ddili mwana womariya.
2. Arogori aga ali araru.
3. Vatakulu nikana mwanabwa.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na anamudhi mukaderinoni mwawo

Lila, Ali na Alimu bagavega.

Anamudhi a Alimu na Alima

Bibi Alimu na bibi Alima, aba atelana awabala ana awa: Nunu, Ana na Nino.

Nunu, Ana na Nino obaali awene anowiwana vaddiddi. Nunu bamutela Kalidiya, aba bambala Titu na Jowana.

Ana bateliwa na Ruwi, aba bambala Gege.

Nino bamutela Murabiwa, aba bambala Nevi na Abiba.

Titu, Jowana, Gege, Nevi na Abiba opirimu, eteene bibiwa ddi Alimu na bibi Alima.

Anamudhi aba anowiwana vaddiddi.

Wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Wiwana - wandana   **Vaddiddi** - venjivene

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Bibi Alimu na Alima ana ayima angasi?
2. Murabiwa otekiye na ani?
3. Titu, Juwana, Gege, Nevi na Abiba baanawa?
4. Titu na Gege omudhiya witeyile vaavi?
5. Ankosa epaddi ya amudhi awo baani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Anamudhi a Alimu na Alima"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Anamudhi, Murabiwa, Abiba

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: Ana, awene, omutela,

1. Nunu _____ Kalidiya.
2. Ruwi obaali na _____.
3. _____ opirimu.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa dhinfuna ologa namasunziya
mukaderinoni mwawo

Nunu, Ana na Nino obaali.
Awene anowiwana vaddiddi.
Ana oiteliwa na Ruwi.

Osaziye ddima dha mazu mukaderinoni mwawo

1. Nunu, Ana na Nino obaali.
2. Ana oyiteliwa na Ruwi.
3. Anamudhi anowiwana.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na anamudhi awo mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Waga Bibini Ddabuno

Mathanga obaliwa a Muteya

Muteya onokosa dhaaka mweri obuno.

Muteya – Mmani, miyo ddinokosa dhaaka.

Maye omuzuzumela mwanaye alogaga.

Mmani – Hoo, yinde mwanaga! Ninfuna okosa dhaavi?

Muteya – Ddinfuna mathanga! Ddinfuna mathanga!

Mmani – Yinde mwanaga! Ninokosa mathanga.

Muteya na oziveliwa waye ologa:

– Ddinfuna ddawombe akwaga a mmirimani.

Mmani – Kumudduwale mukwawo wokeleya Duniya .

Muteya – Ddinotamala mmani! Noteene ninelo wagalala.

Muteya owagalala sabwa ya wi anocetha, anowiba na oja.

Mmani – Cibarene mwanaga! Mathangaya aneloziva.

Dhawene aloroma osasanyedha mathanga obaliwa a Muteya.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ddawombe: ddakose

Mathanga: muthupo

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Baani anloga mmuthakani mpu?
3. Ciini enloga muthaka obu?
4. Ciini elogile Muteya na oziveliwa waye?
5. Baani osasanyedhile mathanga obaliya a Muteya?
6. Ciini enfuna weyo okosa labo nawo na obaliwa?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Mathanga obaliwa a Muteya”

Ovano ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Dhaaka, mathanga, mweri

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
weyo, anowiba, Muteya,

1. Mathanga a nibaliwo wa _____.
2. Athu _____ vamathangani.
3. _____ onoja mathanga.

Ovano olebe

olebe dhoowaddeliwa dhinfuna ologa namasunziya mukaderinoni mwawo

Mmani, miyo ddinokosa dhaaka
Maye omuzuzumela mwana waye alogaga.

osaziye ddimma dha mazu mukaderinoni mwawo

1. Muteya onokosa dhaaka mweri obuno.
2. Ddinfuna ddawobe akwaga a mmirimani.
3. Muteya owagalala vaddiddi.

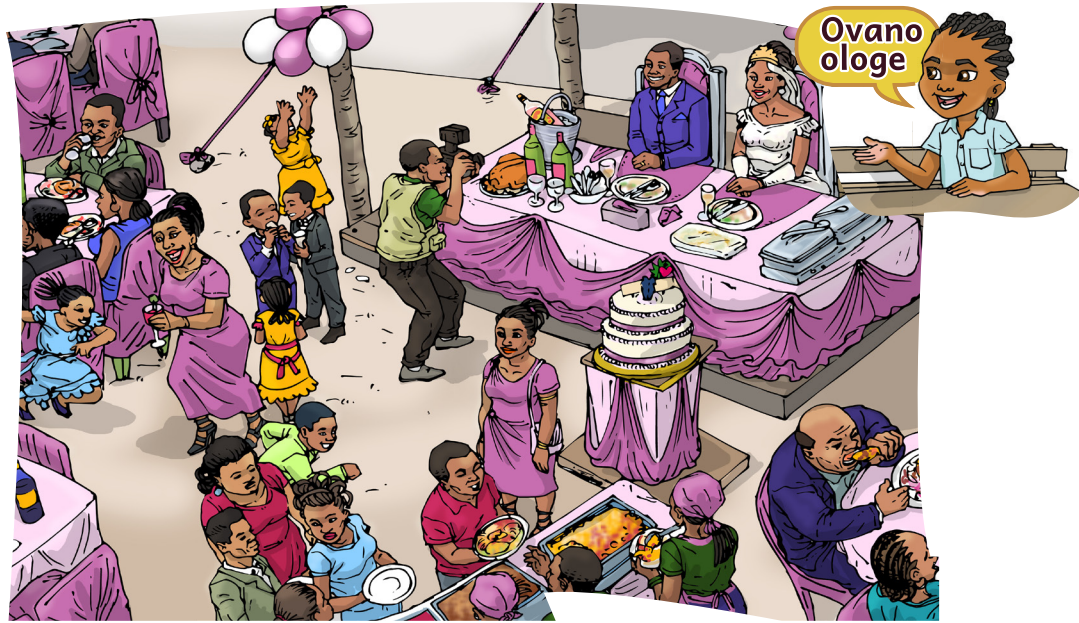
Ovano olebe
nladaniyo

olebe nladdaniyo ninfuna weyo mukaderinoni mwawo

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Mweri, wiba, waga

Ovano wengesele

Matelo a mbali waga

Mathanga a matelo a mambali waga Lila, ankalawo ddabuno, mathanga aba ankosiwa vatakulu va abibi ehu. Vatakulu vetevene vayikodeliyiwa na malruwa, vamulago vayimagiwa yere ya makubari yekiwe malruwa.

Anayana na analobwana onosuwa mmuthegoni, amayi na ababi anosuwa dhoobo dhinfuna ojeliwa, dhilobo dhooteedhene dhali ngwilroo.

Athu oteene awabala guwu dhiswa na dhookoddeli awene ayinathi oja anonawa mada na sabawu na ofwaseya, na iriyo awene ayija viina aying'wa.

Atelani athambilra mivaho na mpalra anamudhi oteene anocetha nowagalala onddimuwa.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ngwilroo- dhocenadhene **Yere-** Korowa ya oluwa ya makubari
Ngwilroo- ocena

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo valanddaniyoni apa?
2. Mathanga aba a matelo ali aani?
3. Mburo obu wakodeliyiwe dhaavi?
4. Weyo waromaga woona mathanga a matelo?
5. Ciini entapulela nzu yere?
6. Athu ali vamathangani guwo dhaali dhaavi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Matelo a mbali waga”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Matelo, muthego, oja

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
awabala, anosuwa, vatakulu,

1. Mathanga ankosiwa _____ va bibi.
2. Athu oteene _____ guwu dhiswa.
3. Anayana _____ mmuthegoni.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa dhinfuna ologa namasunziya
mukaderinoni mwawo

Mathanga a matelo a mambali waga Lila.
Ankalawo ddabuno.

Osaziye ddima dha mazu mukaderinoni mwawo

1. Mathanga aba ba matelo.
2. Vatakulu vayikoddeliyiwa na malruwa.
3. Athu awabala guwo dhookoddeli.

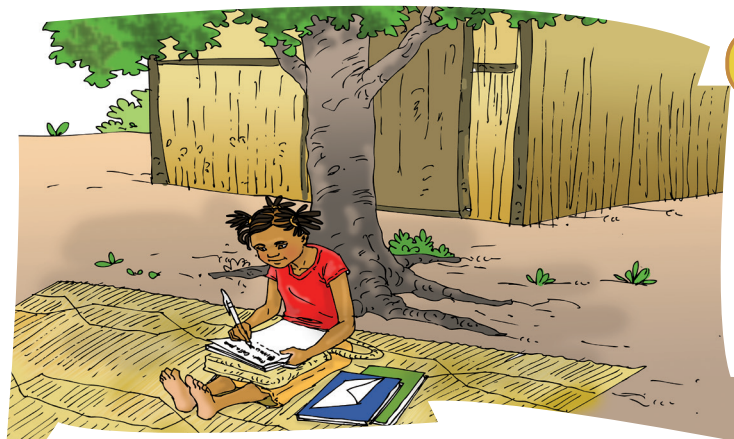
Ovano olebe
nladaniyo

Nladdaniyo na atelani mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Ocetha, miyo, wagalala

Ovano ologe

Njangalra na Abiba

Namakura , 8 wa Janeero wa 2021

Mukwaga wokweleya!

Ddafuna ddinone egumi yawo.

Miyo okuno ddamugumi.

Mbwana, mukwehu Lili odhowa na ababe Omukuba?

Ddilogana iyene wi akala onowiyelela okuno.

Iyene ologile wi kaniyela viina.

Sabwa ya okule viina okala masunzo a dhilogelo biili.

Mukwaga miyo mwawuno ddipembelra.

Yaka ejo endawo ddinsunza kalasi ya 4.

Ki weyo mbwana opembelra mwawuno?

Mukwaga, ddikana njezi vaddiddi na weyo.

Yaka ejo endawo vaferiyani ddinodha wenewo dduwone.

Ddingomela veneva, malejelo anamudhi oteene.

Mukwawo Abiba.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ddinone- ddiziwe

Ddipembelra- olupela thalro yina

Njezi- onukeliwa na muthu

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Baani onleba njangalra nthi?

3. Njangalra nthi nalebeliwe nni?
4. Weyo waromaga oleba njangalra?
5. Walebeliwa njangalra nthi baani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Njangalra na Abiba”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Oleba, njangalra, mukwawo

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: mmasunzoni, miyo, onowakela

1. Abiba _____ njangalra.
2. Lili oyipembelra _____.
3. _____ ddinfunya njangalra.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa dhinfuna ologa namasunziya
mukaderinoni mwawo

Yaka ejino ddinosunza kalasi ya nawunayi.
Mukwaga, ddikana njezi vaddiddi na weyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Ddinfuna ddinone egumi yawo.
2. Lili ondhowa oMukuba.
3. Miyo ddikana njezi na weyo.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Ddinfuna ddinone egumi yawo.
2. Lili ondhowa oMukuba.
3. Miyo ddikana njezi na weyo.

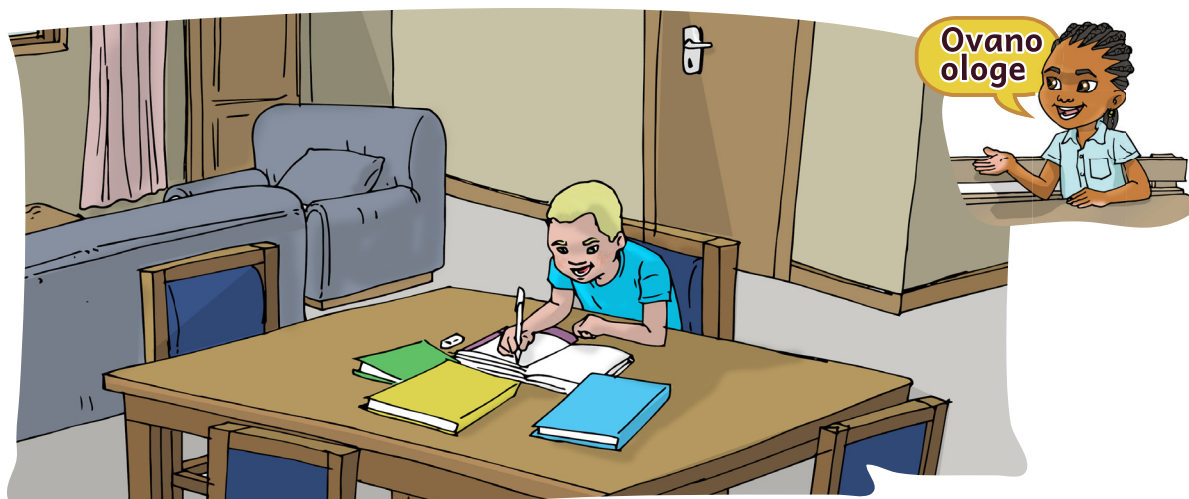

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na muthu alebaga njangalra
mukaderinoni mwawo

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Othambilra, malejelo, mukwaga

Njangalra (Biliyeti)

Mukwaga Luwana!
 Ddivira owaninyu ddabuno wi nisunze, ninga mwalaganele iyo.
 Kaddufwanyilewo, noona ddikathamiyeya vaddiddi, ddafuna ddiziwe ciini empadduwa.
 Ogafiya kaddithekenyele muthitho na numuru na mmani.
 Numuru naye thinthi ....
 Gege

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Okathamiyeya- odhugudheya, onyonyeya

Muthitho- telefoni

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Baani olebile njangalra nthi?
2. Ciini yalaganine awene wi akose?
3. Mukwaye wathiyile mpaganyo gani?
4. Weyo waromaga othambilra njagalra?
5. Baani walogile wi oddithekenyele na muthitho?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Njangalra (Biliyeti)”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Iyene, muthitho, othambilra

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
Abiba, ddinfuna, njangalra,

1. Ddabuno ddithambilra _____.
2. Miyo _____ ddiziwe egumi yawo.
3. _____ onopereka malejelo.

Ovano olebe

olebe dhoowaddeliwa dhinfuna ologa namasunziya
mukaderinoni mwawo

Ddivira owaninyu ddabuno wi nisunze.
Ninga mwalaganele iyo.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Miyo ddinothekenya muthitho.
2. Gege onoleba njangalra.
3. Luwana onowengesela njangalra.

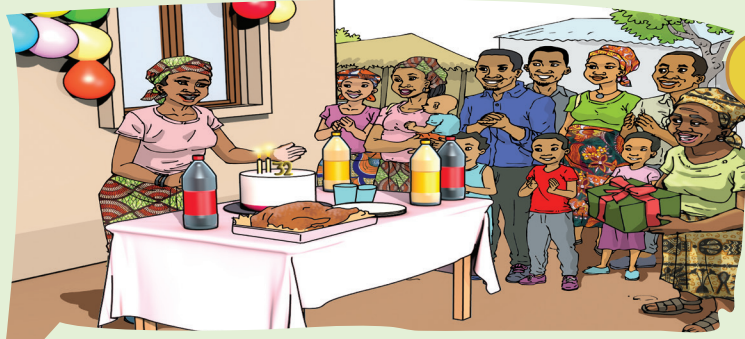

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na muthu engeselaga nganjalra
mukaderinoni mwawo

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Weyo, othekenya, ddabuno

Ovano ologe

Mathanga a mayi wa Muteya

Ofunaga ofiya mweri obaliwe mayi wa Muteya, anamudhi ayitadela wi amukosele mathanga a nibaliwo. Mayi wa muteya abaliwe mweri wa janeero, malabo kumi na nimodha

Woka-woka anloga dhayi: ninakose dhaavi? Ninagule nni? Onfuna owobeliwa oja mathangaya bani-bani, ninathabele wuuvi?

Babi wa Muteya owakula: "nawobelevo anamanddamani, arogoriye, abaale, abaabe viina akwaye". Ni oyilibiya: kinkala okosa mathangaya vari va sumana! Mbwenye akale na sabuddu ninkala athu vatakulu.

Awene kamwaddelile elo mayi wa Muteya afuna akose rurumuca, agula dhilobo dha mathanga vang'ono-vang'ono bagakoya. Nfiyedhe labo na mathangaya mayi wa Muteya wawooni athu mbwee! Vatakulu ayiziwaga enfuna opadduwa.

Mudhidhi wakokene ayifiya abaabe, anamanddamani, akwaye amuthabelaga na jibo, ambalrani, ambalrani! Vameza vayimala osasanyedhiwa vakalaga dhooja na bolu. Mathangaya ayijiwa na wagalala.

Mayi wa Muteya kajiyedha wi onokoseliwa mathanga, na oziveliwa waye oyimothiya muntori, mwaha wowagalala.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ayitadela _ayithokothela- **Nibaliwo** – labo nimbaliwa muthu

Rurumuca – oyiziwa enfuna opadduwa **Owobeliwa** – odhowa waddeliwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Bani onlogiwa mmuthakani mpu mwaka ciini?
2. Ciini entapulela nzu rurumucani?
3. Weyo onthabelaga dhaavi labo nawo na obaliwa?
4. Ologe omudhi wa nzu Obala.
5. Mayi wa Muteya omothiyedheni muntori?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Mathanga a mayi wa Muteya”

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu ‘wa’

Wawooni, wengesela, owakula

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuuro dhinjomba na mazu aba: ruruuca, athu, anjiwa

1. Mathanga _____ vatakulu.
2. _____ ayija mathanga.
3. Mathanga ba _____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Ofunaga ofiya mweri obaliwe mayi wa Muteya,
Anamudhi ayitadela wi amukosele mathanga a nibaliwo.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Muteya onokosa yaka.
2. Baba wa Muteya onogula dhilobo.
3. Vameza vakala dhooja.

Ovano olebe
nladaniyo

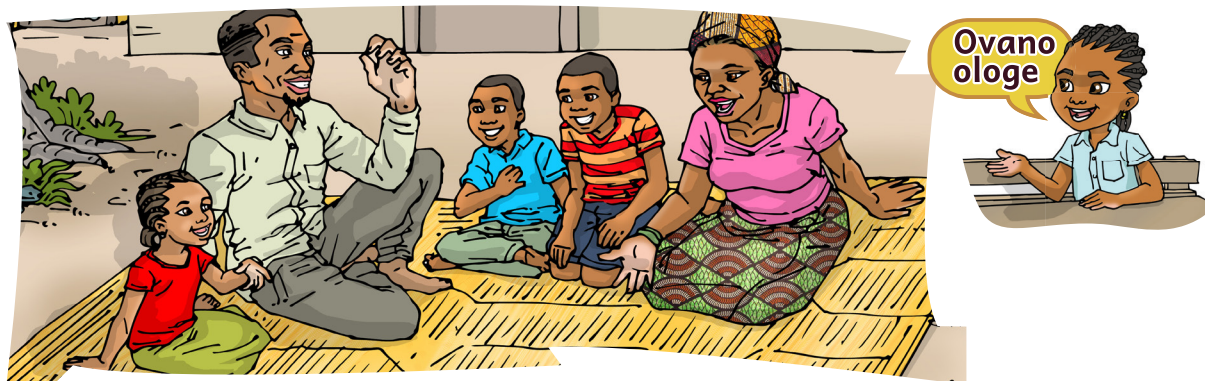
Omulebele njangalra muthu oninfuna weyo

Olebe nladdaniyo na muthu bagacetha. Mukaderinoni mwawo

Olebe nladdaniyo ninfuna weyo mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Baba, mma, obaali, iyene, mathanga

Nina na ababe

Nina onkala Omadhale na ababe, iyene okana abaale araru: Gege, Ema na Duniya.

Miyo na abali aga nigavenya ninroma okosa mabasa a vatakulu, iyo ninogawa mabasa a vatakulu viina ninowakelana.

Nigamala ninokweca meeno, ninowaba na ninosamula, ninong'wa caya ninodhowa oxikoola.

Enofwanyela okosa mabasa a oyesa othawa mareda.

Miyo, Gege na Ema nili obaali viina ninowandana vaddiddi. Iyo nigamala okosa mabasa oteene ninogilate vatakulu vehu vokoddela.

Na maciguwo ninovega na akwiwu nilebaga dhisunzile iyo.

Nina na anamudhi aye anowiwanana viina ali owagalala.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Wakelana- okamiyedhana

Wandana- wiwanana

Wagalala- othangalrama, oteyela, oziveliwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Nina onkala wuuvi viina na ani?
3. Ciini enkosaga weyo ogavenya na membesi?
4. Weyo onvegaga wuuvi na maciguwo na makwawo?
5. Ologe omudhi wa mazu aba: obaali, osamula.
6. Mabasa a oyesa ankoseliwa nni?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Nina na ababe”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Oyesa, mabasa, vatakulu

Ntapulelo na mazu

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimu dha mazu

1. Nina onkala oMadhale.
2. Miyo ddinkosa mabasa a oyesa.
3. Ema onkweca meeno.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna ologa namasunziya

Nina onkala oMadhale na ababe, iyene okana abaale araru: Gege, Ema na Duniya.

Wakwaniye mimbu dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: mabasa, oMadhale, oyesa.

1. Ema onkosa _____ a vatakulu.
2. Nina onkala _____.
3. _____ elobo ya deretu.

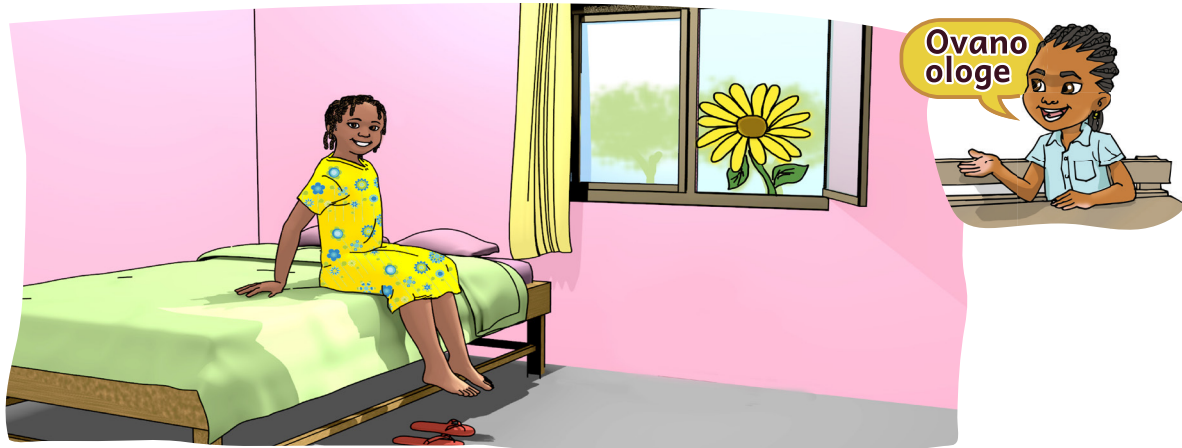
Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na mwana mwiya bagasela mukaderinoni mwawo

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Oyesa, mabasa, vatakulu

Makalelo a oyesa

Makalelo a oyesa dhilobo dhinkosiwa mmatakulu.

Makalelo aba ankosiwa malabo oteene.

Ja thima okosa makalelo aba a oyesa vatakulu.

Sabwa ya wi mabasa aba a oyesa anobarela mareda.

Nyumba obe mba munofwanyela okoseliwa oyesa.

Makalelo a oyesa anfwanyela okoddeliya mmatakulu baaba:

-Oseela mba, okuputhamo, osuwa dhoobo, ofula guwo na opasari.

-Osasanya magono, osasanyedha dhoobo dhootedhene dha vatakulu.

Noona makalelo aba a oyesa anofwanyela osoriyiwa.

Wi athu oteene awodhe okana egumi ya deretu viina ya mukala kala.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Osoriyiwa- ofwariyiwa
Okosa- wira

Murala- vatakulu

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Makalelo gani a oyesa alebiwe mmuthakani?
3. Ciini enkosaga weyo wila nyumba yawo ekoddele?
4. Ologe nzu nintonya othiyaniya wa nzu okoddeliya?
5. Weyo onokosaga makalelo a oyesa vatakulu vawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Makalelo a oyesa”

Ovano ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Ofula, okoddela , okuputha

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
Ddabuno, vatakulu, okuputha.

1. Gege onseela_____.
2. Miyo ddimala_____mba.
3. _____ddisuwa dhobo.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna
ologu namasunziya

Makalelo a oyesa dhilobo dhinkosiwa mmatakulu, vatakulu murala onkaliwa
onfwanyela okoddeliyiwa.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha Mazu

1. Nyumba enkoddela na oyesa.
2. Gege onsuwa dhoobo.
3. Nina onfula guwo.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na mwana mulobwana bagafula
guwo mukaderinoni mwawo .

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Ofula, okoddela, okuputha

Anamudhi a Kina

Wayikalawo baba wacemerwa Alimu, iyene wakala Ozalala, wakala na mwadhiye Amina, na anawa araru Kina, Dinu na Nono. Kina wali munddimuwaya iyene wanasunziya abaale okosa mabasa a vatakulu.

Malabo oteene na menbesene wanavenyiya abaale.

Kina- Dinu kavenya vati vayiya kadhwa wasusule.

Dinu- Hmm Kina vati kavanaya ddinfuna ddigone vang'onovi.

Kina- Nono, miyo ddindowa omundda na mmani.

-Babaodhowa omabasani, weyoninga munddimuwawa Dinu omwang'anege mbalo.

Nono- Ddiyiwa, mwaguvewo wi iyo ninfuna nidhowe oxikoola.

Kina- Niyiwa Noono, ninowiyela ovanene.

Nfiyedhe mudhidhi wowiyela, awene alodhowa vatakulu. Nfiyelani , owasasanyedha abaale aba adhowa oxikoola.

Anamudhi a baba a Alimu anowiwana viina awagalala.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Omunda- oddabo

Wacemerwa- wethaniwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Anamaloga muthaka obu baani?
3. Baba Alimu wakala wuuvi viina na anni?
4. Munonela weyo, anamudhi a baba Alimu ali dhaavi?
5. Weyo na amudhawo munkala wuuvi?
6. Athu angasi ankosa epaddi ya anamudhi awo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Anamudhi a Kina”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

muddimuwa, mabasa, membesi

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: ovanene, muddimuwa, iyene

1. Kina _____ wa abaale.
2. _____ onveya na membesi.
3. Miyo ddivenya _____.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna
ologu namasunziya

Wayikalawo baba wacemerwa Alimu, iyene wakala oZalala.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Alimu onkala oZalala.
2. Kina onowasunziya abaale.
3. Miyo ddivenya na membesi.

Ovano olebe
nldaniyo

Olebe nldaniyo na mwana baganawa mada mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologu mazina a malebo a mazu ali muciddo muddimuwa,
mabasa, membesi

Kina na pirimu aye Dinu

Kina na pirimu aye Dinu anowandana vaddiddi masabuddu oteene awene andowa omoona biiba, sabwa ya wi awene anziveliwa vaddiddi na iyene viina biiba wanziveliwa na awene.

Awene agafiya anroma omulejela biiba, angilati vamodha alogaga makani awa.

Ayinadhowa ovega aninvuza: bibi kuna elobo enfuna iyo owakela?

Biiba owakula: hoo, adhulu aga kadowani mwavege, kaddina elo enveda nyuwo okosa.

Nvirele mudhidhi mung'onovi bibi oroma oseela vatakulu, Dinu odhowa oja mpilra na akwaye, Kina walupa kabala.

Mwiyelelani, ayinaroma oja anawa mada na sabawu, ayinagona anvuruwana dhicilrapi dhalaga biiba.

Awene avega vaddidi na akwawa, agananinga keyele, Kina na Dinu anziveliwa vaddiddi na biiba.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Mwavege-mwardhe Anvuruwana- aniwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakulu mukaderinoni mwawo

1. Kina na Dinu banaye?
2. Ciini yakosa Kina na Dinu ayinagona?
3. Awene adhowa omoona anni masabuddu oteene?
4. Ologe omudhi wa mazu aba: ovuruwana na okosa.
5. Ciini empuramo weyo ogavuruwana ecilrape?
6. Awene aziveleliwani nni odhowa omoona biiba?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Kina na pirimu aye Dinu”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Mudhidhi, vatakulu, onlupa

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
onlupa, iyene, mpilra

1. Kina _____ kabala.
2. Dinu onja_____.
3. _____ onseele vatakulu.

Ovano olebe

olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna
ologana namasunziya

Kina na pirimu waye Dinu anowandana vaddiddi.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Kina oli na pirimu waye.
2. Dinu ondowa wa bibe.
3. Kina onlupa kabala.

Ovuruwane mazu aba

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na mwana mwiya bagalupa kabala
mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Mudhidhi, vatakulu, onlupa

Maye wa Titu

Mayi wa Titu namaguliya. Awene vatakulu vawa oteene anodhowa omundda. Mayi wa Titu waguliya ageyela omundda, iyene waguliya mikwani ninga: wa muraga, kakana, nyewe na kove.

Ayinaroma oguliya omuloba Titu wi anvedele lanta.

Mmani-Titu mwanaga, kaddivedele lanta.

Titu- mmani lanta ofuna okosena nni?

Mmani- Hoo, mwanaga ddinfuna ddikoyegemo kobiri yaga.

Titu- Mmani kobiri enokoyiwa mulantani?

Mmani- Yindde mwanaga kobiri enokoyiwa mulantani wi niwodhe okana muthengo onfuna iyo. -Onona wi mulantani kamunkoyiwa kobirivi bayi.

Titu- mmani, ciini yina enkoyiwa mulantani?

Mmani- Mulantani munokoyiwa bewu enveda waliwa yaka ejo endawo othawa othubwa. -Noona enofwanyela winanela viina okoya dhilobo deretu.

Titu- hoo, mmani bayito miyo viina ddinowinanela lapi naga wi ninalale vowaguva.

Mmani- Pumwenemo mwana waga enofwanyela winane.

Dhawene mwana waye olonvedela lanta maye banvaya.

Malabo oteene ageyela omusika, wankoya kobiri mulantani.

Noona okoya obe winanela dhilobo ja deretu.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Oguliya- ozengeza Winanela- opopari, ovikoyela

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Anamaloga muthaka obu baani?
3. Mikalelo gani dha okoya kobiri dhinziwa weyo?
4. Ciini enguliya mayi wa Titu omusika?
5. Kobiri na dhinkoyeliwa nni?
6. Bewu enkoyeliwani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Maye wa Titu”

Ovano ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Winanela, oguliya, mulantani

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
Titu, kobiri, omusika,

1. Mayi wa Titu onoguliya _____.
2. Titu onokoya _____ mulantani.
3. _____ onovikoyela kobiri.

Ovano olebe

olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna
ologaga namasunziya

Yinde mwanaga kobiri enokoyiwa mulantani wi niwodhe okana muthengo
onfuna iyo.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Mayi wa Titu namaguliya.
2. Kobiri enokoyiwa mulantani.
3. Titu onokoya bewu mulantani.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na lanta munkoyiwa kobiri
mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Oguliya, muthengo, mundda

Ovikoyela

Ovikoyela entapulela winanela esile dhiina weyo, wi mangwana owodhe okosana ejile enveda weyo. Mwego munkoyiwa dhilobo dha ovikoyela puupu:Kaxa dhing'ono, malanta mang'ono, kofiri na dhina, dhilobo dhinkoyiwa siisi: bewu, manje, kobiri, egumi na dhina.

Bewu enokoyiwa mmagarafwani, manje anowinaneliwa ayinyongiwa bure bure, kobiri dhininaneliwa dhikoyiwaga mulantani, mukofirini, na mukaxani dhing'ono.

Makalelo meena ovikoyela okosaga dhapaama mwa athu, okosa dhapaama, wariya anamudhi, akwawo a mmuruddani a oxikoola na ena.

Egumi enowinaneliwa na mikalelo dha oja, ong'wa manje, olaba, oja deretu, ogona mudhidhi wo wakwanela, ogalabaga, enofwanyela okana mudhidhi wa ovuma. Noona makalelo aba agasoriyiwa athu oteene anokala deretu.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ovikoyela- winanela, opopari, okoya

Osoriya- ofwariya

Winanela- ovikoyela

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Muthaka obu ontapulela nni?
2. Winanela ciini?
3. Makalelo meena a winanena baavi?
4. Makalelo a winanela obe ovikoyela anziwa weyo baavi?
5. Ologe nzu nintonya omodha wa mazu osoriya.
6. Egumi eninaneliwa na makaelo gani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Ovikoyela

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Kofiri, enddimuwa, oguliya

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
oniwinanela, mukofiri, ovikoyela,

1. _____ entapulela opopari.
2. Titu _____ manje.
3. _____ munokoyamo kobiri.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna
ologana namasunziya

Ovikoyela entapulela opopari esile dhiina weyo, wi mangwana owodhe
okosana ejile enveda weyo.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Titu onowinanela manje.
2. Bewu enokoyiwa mmagarafwani.
3. Winanela ovikoyela dhilobo.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na garafwa bamuli bewu mukaderinoni
mwawo

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Bewu, opopari, mmagarafwani

Thima ya oyesa

Anamudhi, nikuru na athu a ziza nimodhene ankala vamodha, ninga babi, mayi, ayima na adhulu.

Anamudhi ninga nikuru na athu, oteene anofwanyela onona thima ya oyesa wi avibarele mwa mareda viina akalena egumi ya deretu.

Athu, anamudhi wi akane egumi ya deretu anofwanyela okoddeliya vatakulu vetevene, mba obe otakulu.

Vatakulu vankoddeliyiwa na merelo aba a oyesa: oseela mba, okuputhamo, osuwa dhoobo, ofula na wogola guwo na fero, osasanyedha magono viina okoddeliya mimburu ninga kapwelre na mimburo dhootakala.

Mareda ovaluwa na othapika, tugu mmaningoni, manyema na peele anraviwa nigayikane oyesa, noona japaama osoriya merelo a oyesa wi nikane egumi ya deretu.

Mmuruddani viina athu anokokomeziwa okosa oyesa wi awodhe abarela mareda aba.

Anamudhi oteene anofwanyela viina ovikoyela kobiri, bewu na dhilobo dhiina wi mangwana dhakaliye.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Oyesa – okoddeliya

Obarela – winanela

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Baani onlogiwa mmuthakani mpu?
2. Mayi wa Muteya obaliwe labo gani?
3. Ciini entapulela nzu rulumucani?
4. Weyo onthabelaga dhaavi labo nawo na obaliwa?
5. Ologe omudhi wa nzu Obaliwa.
6. Mayi wa Muteya omothiyedheni muntori?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Thima ya oyesa"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ri'

kobiri, bewu, osoriya

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: anokoyelana, athu, mukapwelreni,

1. Miyo ddinosela _____.
2. Anamudhi _____ kobiri.
3. _____ anokokomedheliwa oyesa.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Anamudhi, nikuru na athu a ziza nimodhene ankala vamodha, ninga babi, mayi, ayima na adhulu.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Anamudhi anokala vamodha.
2. Vatakulu vanokoddeliyiwa na oyesa.
3. Anamudhi anokoddeliya vatakulu.

Olebe dhoowubuwa mwaha wa mwego munkoya weyo dhipano dhawo
dha masunzo

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na mwana wa mwawo basela
mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo: ofula, wogola
na magono.

Ovano wengesele

Ovano ologe

Mpaganyo

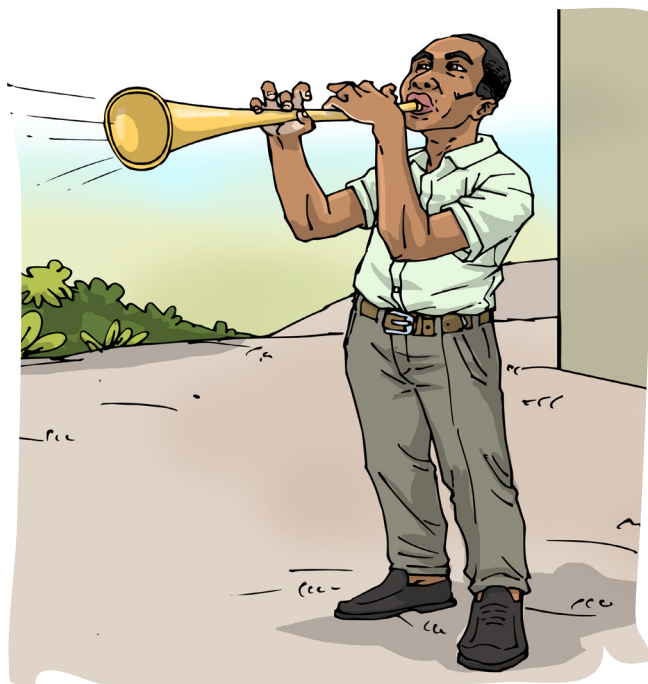
Anowaddeliwa amambali oteene wila ninokana banja oxikoola ya oroma ya Ovuruka.

Enofwanyela wapanga emeleli a muruddani.

Banja eji enakosiwe malabo kumi na meeli a mweri wa Abirili wa yaka ya 2021.

Mudhidhi wa mitanu na tharu wa membesi.

Na awimeleli a vaxikoola .

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Wapanga-wawaddela
Awimeleli- anddimuwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Banja yoxikoola enakosiwe labo gaani?
3. Onlogaga banja oxikoola wawo baani?
4. Nzu awimeleli nintapulela nni?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mpaganyo"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ri'

Banja, osunza, oVuruka

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuuro dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
vabanja, anamasunza, enologiwa

1. Banja _____ vaxikoola.
2. Amambali ali _____.
3. _____ oVuruka acenjelra.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna
ologa namasunziya

Amambali oteene anowaddeliwa wila ninokana banja oxikoola ya oroma ya
Ovuruka.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Ddabuno ninokana banja oxikoola.
2. Amambali anovuruwana banja.
3. Awimeleli a vaxikoola anologa banja.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na babi bagamuba palraza
mukaderinoni mwawo

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Awimeleli, amambali, anowaddeliwa

Mukalelo wa weddana vaxikoola

Nzina naga ddili Lila ddina dhaaka kumi, ddinsunza xikoola ya oroma ya Odduguddiwa kwathi ya onikuwadala, ddinfuna ddiloge na Dinu mwa makalelo a weddana oxikoola.

Lila- Bondiya Dinu, wamugumi?

Dinu- Miyo ddamugumi. Nzilo wadhowa oxikoola?

Lila- Yindde, ddadhowa oxikoola, miyo kaddinziveliwa ojomba.

- Miyo ddigakala oxikoola ddinoziveliwa osunza viina nigabudduwa rekereyu, ninokosa makuru owengesela manivuru a dhicilrapi anigawele namasunziya.

Dinu- Hoo, ejo japaama. Miyo viina ddinovega na akwaga.

Lila- Dinu, onovega bayi? Kunsunza?

Dinu- Ddinosunza, ddinvega ddigabudduwa rekereyu.

Lila- Haa, pumwenemo enofwanyela osunza, ovega deretu na akwihu nigakala oxikoola.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ovega- waredha

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Musolro wa muthaka obu buuvi?
2. Anamaloga muthaka obu baani?
3. Lila ona dhaaka ngasi?
4. Weyo onvegaga dhaavi na akwawo?
5. Ciini enziveliwa Lina agakala oxikoola?
6. Weyo onowengeselaga manivuru a ecilrape?

Ovano wengesele na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mukalelo wa weddana vaxikoola "

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ri'

Dduguddiwa, osunza, makalelo

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
Anamasunza, oxikoola, oDduguddiwa,

1. Lila onosunza_____.
2. _____ anobudduwa rekereyo.
3. Dinu na Lila kanjoba _____.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna ologa namasunziya

Nzina naga ddili Lila ddina dhaaka kumi, ddinsunza xikoola ya oroma ya Odduguddiwa kwathi ya onikuwadala.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Lila okana dhaaka kumi.
2. Dinu na Lila anodhowa oxikoola.
3. Lila onowengesela dhicilapi.

Ovano olebe nladaniyo

Olebe nladdaniyo na ayima eeli bagaleba mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

oNikwaddala, ojomba, rekereyo

Namasunziya waga wa oroma

Wayikalawo mwana ya mwiya wacemerwa Dina. Iyene wakana dhaaka tanu na nayi, xikoola yasonza iyene yakoodela, yakana makaritera, nyumba dha sintina na makupu a milima.

Labo na oroma nifiyile iyene oxikoola oyiziveliwa na namasunziya na mukalelo wa ofwaseya, wa nriyo waloga iyene na anamasunza, viina na mukalelo wa otapulela masunzo deretu.

Iyene onaga esile dhakosa namasunziya wayiziwa wi onelosunza deretu na namasunziya oddule.

Namasunziya na membesi wasunziya kalasi ya nawunayi. Dina wanziwa wengesela, mbwenyi oleba waziwa vang'onovi.

Mmumpalrani mwa masunzo walimo yeeka waziwa oleba vang'onovi. Namasunziya wanveda mudhidhi wa omusunziya.

Namaciguwo Iyene wanasunziya anamasunza osona, ovenya venevale Dina olosunza osona osona sabwa ya iyene. Anamasunza ena viina anoziwa osona sabwa ya iyene. Wali namasunziya wazuzumela anamasunza aye.

Mbwenye namasunziya oddule kandduwaleya, nzina naye wali Lizeti viina wayikoodela vaddiddi.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Wanveda- wantamela

Mpalra wa masunzo- musala

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciinienoonaweyovanladdaniyoni?
2. Onloga muthaka obu baani?
3. Ciini yaziveliwile Dina labo na oroma oxikoola?
4. Mumpalrani mwawo ayima angasi anziwa oleba?
5. Ologe omudhi wa nzu ologa.
6. Weyo onozwiwa wengesela obe oleba?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Namasunziya waga wa oroma"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ri'

Yumba, awene, milima

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
Onoziwa, Lizeti, Namasunziya,

1. _____ onotapulela masunzo.
2. Dina _____ oleba.
3. Namasunziya _____ onosunziya osona.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna ologa namasunziya

Labo na oroma nifiyile iyene oxikoola oyiziveliwa na namasunziya na mukalelo wa ofwaseya.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Dina okana dhaaka tanu na nayi.
2. Xikoola ekana makaritera.
3. Dina onosunza osona.

Yumba, awene, milima

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na xikoola ensunzamo weyo mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Oziveliwa, nriyo, oleba

Ovano wengesele

Makalelo a weddana oxikoola

Dinu na Adeliya anologa dha mukalelo wa weddana oxikoola.

Ovano ologe

Mbwana Dinu! Onona wi Xikoola yaga enddimuwa viina ekoddela vaddiddi?

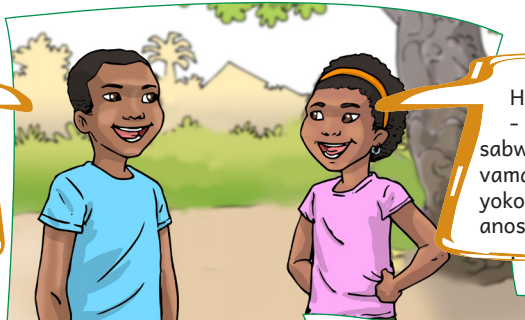
Hoo! Enoligana na xikoola ensunza miyo!
-Vaxikoola vansunza miyo vakala nyumba dha sintina, muthego na makupu a malruwa.

Miyo ddinona, cibarene vixikoola dhinsunza iyo dhikoddela vaddiddi.

Haaaa! Onlogela nni wi dhixikoola dhinsunza iyo dhikoddela vaddiddi?

Iyo vaxikoola ninofwanyela osunza, ovega deretu na akwiwu viina wariya anamasunziya.

Humm Dinu, ninga kunziwa!
- Dhixikoola dhehu dhikoddela sabwa ya wi, noteene ninogilati vamariterani, thaddo enkala yokoddeleene, anamasunza anosasanya deretu.

Enofwanyela wakamiyedha akwinyu, na okumbilra nlevelelo.
Kinfwanyela othukula dhilobo dha akwinyu se okumbilra.
Enofwanyela ologa na akwinyu esile dhinziwa nyuyo.
Wakamiyedha akwinyu anveda okamiyedhiwa.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Cibarene- pumwenemo
Okumbilra- oloba

Ovano wakule

Wengesele mavuzo na wakule mukaderinoni mwawo

1. Anomologa a muthaka obu baani?
2. Dinu na Adeliya anloga mwaha wa nni?
3. Dinu onlogela nni wi xikoola yawa ekoddela vaddiddi?
4. Ciini enfwanyela weyo okosa oxikoola?
5. Vaxikoola vansunza weyo vali nni?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Makalelo a weddana oxikoola"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

Masunzo, ofwaseya, osona

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: vakala, Enddimuwa, vamakariterani

1. Xikoola yewu _____.
2. Vaxikoola _____ muthego.
3. Anamasunza anogilati _____.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna ologa namasunziya

Iyo vaxikoola ninofwanyela osunza, ovega deretu na akwiwu viina wariya anamasunziya.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

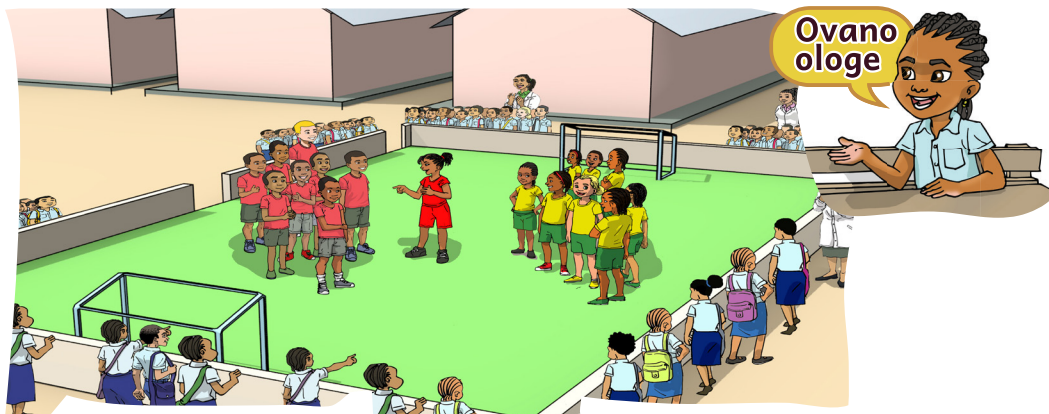
1. Dina na Adeliya anologa makani.
2. Xikoola ensunzamo iyo enddimuwa.
3. Vaxikoola vakala makupu a malruwa.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na mwi wawo mukaderinoni mwawo

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo Okoddela, awene, wewu

Osasanyedha mpilra

Mavulrano a mpilra, anofwanyela otadeliswa, wila mavulrano aba edde paamene. Thalro dha makamaka dha osasanyedha mavulrano siisi: wasakula anamaja mpilra ofwanyelela. Agamala osakuliwa akose njagalra na mazina, thalro yina anoveda mburo onfuna awene oterenari, agamala anovuwiya mavulrano aba vaxikoola.

Mutadeloni mpu munosakuliwa labo na mburo onveda ojiwa mpilra, thalro yina ja osasanyedha mpelre wi avayiwe abale anapembelre.

Dhinotadeliswa mikalelo dhowabarela anamaja mpilra. Thalro esi dhigasoriyiwa, endowa thalro ya mavulrano, aba agamala, dhipaddi dhimpembelra dhinovayiwa mpelre.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Otadeliswa- osasanyedhiwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Musolro wa muthaka obu buuvi?
3. Thalro dhootadela mavulrano a mpilra siivi?
4. Weyo onoziveliwa oja mpilra?
5. Weyo waromaga oja mpilra na akwawo? Wuuvi?
6. Weyo waromaga osasanyedha mpilra?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Osasanyedha mpilra"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

mpilra, oleba, mavego

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
mpilra, onleba, mavego

1. Amukwehu ansasanyedha_____.
2. _____omponyiwa na manyalo.
3. Dinu _____mazina.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni mwawo dhinfuna
ologu namasunziya

Mavulrano a mpilra, anofwanyela otadeliswa, wila mavulrano aba edde
paamene.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Anamasunza anja mpilra.
2. Anamaponya mpilra anovisasanyedha.
3. Anamsunza ehu ayipembelra.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na gwarida reddi bali obalizani
mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

mpilra, oleba, mavego

Mavulrano a mpilra oxikoola

Ddabuno sabuddo, oxikoola okala mavulrano manddimuwa a mpilra, mwa saka nayi dha masunzo dha kalasi ya nawunayi.

Saka ya oroma envulrana na saka ya nawiili. Mpilra oroma, Gege oyinfitari Ali awene anothamaga na mpilra, afiyana obalizani kawodhile ovolociya.

Mavulrano a saka ya oroma na ya nawiili agoma, mwa mavulrano aba kavo opembelrili aloligana kavo ovolociyile.

Avolowa eena a saka ya masunzo ya nawuraru na mpilra wa masunzo ya nawunayi, Juwawu na mukwaye Cico ali saka ya masunzo ya nawuraru .

Mvulrano aromiwa, Juwawu onothamaga na mpilra, Cico omwakelela Juwawu mpilra onoziva vaddiddi.

Mwa mitala kumi Cico ovolociya, gooloo, turuma ya Juwawu anopembelra, mpilra onojiwa, anamasunza oteene a mpilra wa nawuraru onoziveliwa.

Mpilra omala saka ya Juwawu na Cico epembelra, awene avayiwa mpelre. Anamasunza oteene anothabela mpelre othambilrani.

Mavulrano aba ayiziva vaddiddi viina vayikala anamasunza na anamasunziya enjene a vixikoola dhiina.

Na oziveliwa wawa awene anowiba eraga:

- Oyeee, oye oye oye, oyeee, oyeee.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Othambilra- wakela

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Musolro wa muthaka obu buuvi?
2. Ciini entapulela muthaka obu?
3. Saka gani dha masunzo dhinvulrana oxikoola?
4. Mwa mavulrano aba opemberile saka ya nni?
5. Ciini evayiwe abale apembelrilile?
6. Ologe nzu nintonya omodha wa nzu othambilra.

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mavulrano a mpilra oxikoola"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane mazu aba

mavulrano, ovuma, kipa

Ntapulelo na mazu

Wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: mpilra, avume, kipa

1. Ali onkubira _____.
2. Gege owabalela _____.
3. _____ onromiwa vari-vari va kampu.

Ovano olebe

Olebe dhoowaddeliwa mukaderinoni dhinfuna ologa namasunziya

Ddabuno sabuddo, oxikoola okala mavulrano manddimuwa a mpilra.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Ddabuno oyikala mavulrano a mpilra.
2. Mpilra omponyiwa ciguwo.
3. Aripituru oyigomiya mavulrano.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na mwana mwiya babalile kipa viina banyigalile mpilra mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

mavulrano, ovuma, kipa

Xikoola

Xikoola mburo wa anamwinji munsunziyiwa, ologa, makalelo apaama a weddana oxikoola, wengesela, wengesa, oleba na meddelo apaama a mmuruddani ninga oriyana muthu na mukwaye.

Ogafiya mudhidhi wa ovuma wa masunzo, anamasunza anloga dheetedhene dhili munpalrani mwawa mwa masunzo, vathaddo vavega awene. Anamasunza ena anloga wi munpalrani mwawa mwa masunzo mukala makaritera owakwanela anamasunza oteene, enddimuwa, munovirela pevo viina mukala maliju. Anamasunza ena anloga wi enofwanyela wariya anamasunziya viina oriyana oka-oka wi akane murenddele mmasunzoni, mmavegoni obe vego pa vego.

Mugakala na akwenyu oxikoola enofwanyela wakamiyedha abale ana makathamiyo, okumbilra nlevelelo mugaddawa, kamusopole eli ya akwenyu viina mukumbilre nikamiyedho mugajombeliwa elobo.

Vaxikoola vakala mimburo dhoothiyana ninga, mpalra wa masunzo, kambilirinya ya anamasunziya, nyumba dha sintina, muthego, sekeretariya, thaddo vali makupu a malruwa na kampu ya mpilra.

Anamasunza ansunza mumpalrani ya masunzo muli makaritera na kwaduru, munsunzani na dhilobo dhiina dhinakamiyedha mmasunzoni mwawa ninga: kwaduru ya malebo, maregwa, muthetwe, nfudho na dhina.

Xikoola mburo munsunziyiwa viina meddelo apaama, ja maka maka okosavo oyesa obe okoddeliyavo wi oteene abareleye.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Anamwinji – athu owinjiva **Oriyana** – wiwanana **Ojombeliwa** – oyikana, otowa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Muthaka obu onaddela nni?
2. Makalelo gani apaama aneddiwana oxikoola?
3. Ciini yaloga anamasunza mudhidhi wa ovuma?
4. Vaxikoola vankoseliwa nni oyesa?
5. Ciini enfwanyela weyo okosa ogakala oxikoola?
6. Vaxikoola vawo vali nni?

Ovano wengesele na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Oxikoola"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'tha'

Makathamiyo, maliju, vathaddo

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu antonya mikalelo: wokoddela, paama, enddimuwa

1. Xikoola ensuziya makalelo a _____.
2. Sara onvega thaddo _____ ya xikoola.
3. Iyene ongilatela mpaddo _____.

Ovano olebe

Ovano olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Xikoola mburo wa anamwinji munsunziyiwa, ologa, makalelo apaama a weddana oxikoola, wengesela na oleba.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

1. Xikoola mburo wa anamwinji.
2. Sara onvega vathaddo.
3. Iyene onloga dha masunziyo.

Ovano olebe dhoowubuwela mwaha wa mimburo dhili vaxikoola vawo

Ovano olebe nladaniyo

Ovano olebe nladaniyo na xikoola ensunza weyo mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo Thaddo, maliju, okumbilra, nlevelelo

Olebe dhowubula mwaha wa xikoola yawo (nzina nawo nowakwanela, nzina na xikoolaya, murudda onkala weyo, kalasi ensunza weyo, anamasunziya alivo angasi viina oyesa onkoseliwavo).

Mikalelo dha oyesa vaxikoola

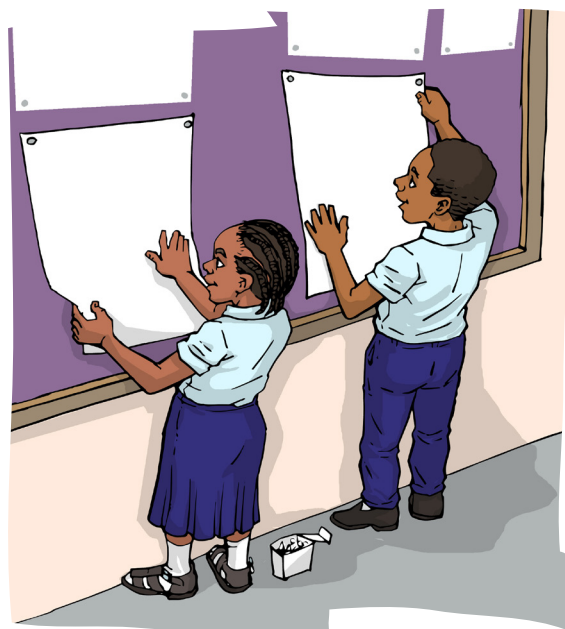
Makalelo a oyesa anovedeya mmuruddani, wi okane na obarele egumi yawo na ya akwawo enofwanyela osoriya mikalelo ninga: onawa mada na sabawu obe munddura ogeyelaga osintina, enofwanyela viina okoddeliya nyumba dha masunzo.

Okuputha makaritera obe mimburu dhingilatelwa enofwanyela okala na mada ocena wi onapigidhe manivuru awo, enofwanyela okoddeliya uniforume obe guwo dhawo, enofwanyela oseela nyumba ya sintina ya vaxikoola.

Enofwanyela ovisasanyedha ogamala olabana nyumbaya sintina, osasanyedha oyesa wa mmaningoni mwawo ninga:

okweca meeno, osamula, owaba, ofula guwo, osasanyedha magono na dhina.

Makalelo aba agasoriyiwa ninokana wokoddeli viina ninobarela mareda nikanaga egumi ya wakwana.

Ovano wengesele na mmirinani

Wengesele viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni?
2. Mmuruddani munkoseliwa nni oyesa?
3. Mikalelo a oyesa anziwa weyo baavi?
4. Mikalelo gani dhinfwanyela osoriyiwa mmuruddani?
5. Ologe mazu antonya othiyaniya wa nzu osasanya.

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mikalelo dha oyesa
vaxikoola"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'wo'

Wokoddela, oyesa, awo

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: okuputha, oseela, okoddeliya,

1. Enofwanyela _____ nyumba dha masunzo.
2. _____ makaritera obe mimburu dhangilatiwa.
3. Enofwanyela _____ nyumba ya sintina

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Makalelo a oyesa onovedeya mmuruddani, wi okane na obarele egumi yawo
na ya akwawo enofwanyela osoriya mikalelo ninga

Osaziye ddima dha mazu mukaderinoni mwawo

Enofwanyela ovisasanyedha ogamala olaba na nyumba ya sintina,
osasanyedha oyesa wa mmaningoni mwawo.

Olebe dhoowubuwa mwaha wa oyesa onkosaga weyo vatakulu.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na muthu akwecaga meeno
mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Makalelo, ninobarela, mareda, mmaningoni

Oyesa wa vaxikoola

Ddabuno sika sabuddu, labo nokodeliya vaxikoola, anamasunza oteene agumana vaxikoola na dhipano dha oyesa, awene ayidhana dhipano dhoothiyana thiyana ninga: dhiyiba, miseelo dha ttette, mansinyu na masaku na mego mowika zungu.

Sakina namasunza muswa wa xikoola ejile, mukwaye ya Sara, Lila, Ali basasanyedha mabasa aba.

Sara- Iyo noteene nidhele okosa mabasa a oyesa, sabwa ya wi vaxikoola vehu vayitakala. Noteene ninga nikana dhipano dhinvedeya ovanene ninogawa mabasa anveda okosa muthu muthu wi niwodhe waguva.

Lila- abale adhilena dhiyiba onotadha, adhilena miseelo anosela okodde wa xikoola, mabasa ayiromiwa, mvirele mudhidhi mwijene wa okosa mabasa, ninga okodde wa xikoola wayikala maani menjene, Sara na Sakina akana moonelo wa ocinja makuru.

Abale akuputha mpalra wa masunzo alodhowa oseela, abale aseela alodhowa otadha, akuputha aloseela nyumba ya sintina, enaguya anotibela zungu naseela akwawa.

Abale adhilena mpika, amidhedha manje makupu a malruwa.

Mudhidhi mung'onovi vaxikoola valokala ngwilroo.

Ovano wengesele na mmirinani

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Dhipano gani dha oyesa dhiina anamasunza oxikoola?
2. Musolro wa muthaka obu buuvi?
3. Weyo onokosaga oyesa vaxikoola vawo?
4. Ologe mazu antonya omudhi wa nzu okuputha.
5. Ciini epurilemo weyo mmuthakani mpu?
6. Ologe nzu nintonya omodha wa nzu ngwilroo.

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Oyesa wa vaxikoola "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'sa'

Sakina, Dhipano, Sara

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: nidhele, akuputha, agumana,

1. Anamasunza oteene _____vaxikoola.
2. Iyo noteene_____okosa mabasa a oyesa.
3. Abale_____nyumba dha masunzo.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Ddabuno sika sabuddu, labo nokoddeliya vaxikoola, anamasunza oteene
agumana vaxikoola na dhipano dha oyesa.

Ovano osaziye ddima dha mazu mukaderinoni mwawo

Noteene ninga nikana dhipano dhinvedeya ovanene ninogawa mabasa
anveda okosa muthu muthu wi niwodhe waguva.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe dhoowubuwela mwaha wa oyesa okanaga weyo
na dhipano dhosunzana.

Olebe nladdaniyo na mwegu mowika zungu mukaderinoni mwawo.

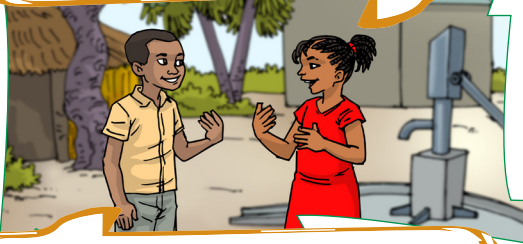
Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.
Ayidhana, dhipano, maani, anotibela

Makalelo obarela mareda musala

Penina na mukwaye Payiva anologa dha makalelo a obarela mareda.

Mbwana Payiva, malabo oteene nigafiya musala ninfwanya bamalile opigidheya, viina eji enoddenbuca masunzo viina enontota mareda.
-Ciini enfwanyela iyo okosa wi nigomiye makathamiyo aba?

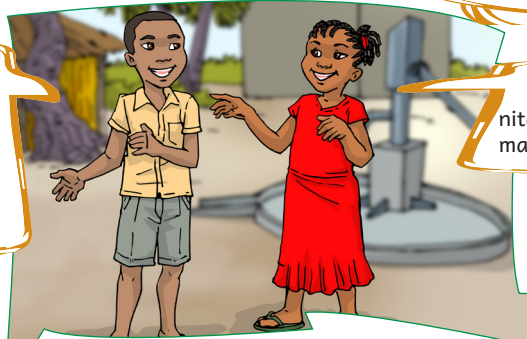
Hoo, Penina, ninologa na namasunziya wa membesi wi agaworuwaga apange anamasunza aye wi aselelemo ayinadhowa vatakulu.

Payiva, onubuwela wi anamasunza anorumela oku baselelemo ayinaroma masunzo?

Awene anorumela sabwa ya wi afwanyile mpalrani mwa masunzo mokoddela mwene. ovano miyo ddikana moonelo meena, ndoweni nibeyegeni, nafwanye awene ayinathi oworuwa, agabudduwa niveloweni niselelemo, nisasanye makaritera, nikuputhe kwaduru, nikuputhe

Penina
Hoo, ndoweni nitagiyeni akala enokala, egakala nikosegeni dhawene malabo oteene.

Hoo, aba monelo a deretu ndoweni nitagiye, miyo na Nina ninosongolrere mabasa aba.

Ovenya ovanene mpaka osongolro ningokosa dhayene sabwa ya wi mabasa aba a oyesa anonikamiyedha obarela mareda.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Opigidheya- otakala
Wapanga - wawaddela

Ovano wakule Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Musolro wa muthaka obu buuvi?
2. Anamaloge muthaka obu baani?
3. Ciini enisunziya mutaka obu?
4. Mabasa gani a oyesa ankosa weyo mpalrani mwa masunzo?
5. Weyo ombarela dhaavi mareda?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Makalelo obarela
maredda musala "

Ovano
ovuruwane

Ovano ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'va'

Vatakulu, Makalelo, Payiva

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba antonya mazina: moonelo, ninologa, enfwanyela,

1. Ciini _____ iyo okosa.
2. Miyo ddikana _____ meena.
3. Penina, _____ na namasunziya.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Penina na mukwaye Payiva anologa dha makalelo a obarela maredda.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Ovenya ovanene mpaka osongolro nigakosa dhayene sabwa ya wi mabasa
aba a oyesa anonikamiyedha obarela maredda.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na namasunza akuputhaga
kwaduru mukaderinoni mwawo nintonya.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Ayinadhowa, opigidheya, namasunziya, nitagiyeeni

Oyesa mumpalrani mwa masuzo

Musala mwego munsunza anamasunza.

Noona ja makamaka okosela oyesa nyumba ya masunzo.

Wi nikalegemo paama nyumba ya masunzo viina mukalege mocenene enofwanyela okosa mabasa aba:

- Ovenyiyamo zungu nyumba ya masunzo nigamala oseelamo.
- Enofwanyela otibela zungu noteene ninkosa yabure.
- Ofugula majanela wi nyumba ya masunzo nvirele pevo.
- Okuputha makaritera na osasanyedha deretu.
- Onawa mada na sabawu obe munddura ogadhagana osintina.
- Othereka wika seriteza obe koloru manje ong'wa.
- Osuwa deretu dhooja makamaka mikwani na dhawima.
- Enofwanyela obulrucamo dhilobo dha olata musala.

Makalelo aba a oyesa onofwanyela osoriyiwa.

Wi anamasunza anarave mareda ayiwodhe odhowa oxikoola.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Oburucamo- ovenyiyamo

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni?
2. Mpalra wa masunzo onkoseliwani oyesa?
3. Mabasa a oyesa ankosiwa mpalra wa masunzo baavi?
4. Makalelo aba a oyesa ankoseliwani nni?
5. Merelo gani a oyesa ankosaga weyo vatakulu?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Oyesa mumpalrani mwa masuzo "

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'dha'

Dhawima, Pevo, ogadhagana

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: onawa, munsunza, osuwa

1. Musala mwego _____ anamasunza.
2. _____ mada na sabawu.
3. _____ deretu dhooja.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Ja makamaka okosela oyesa nyumba ya masunzo wi anamasunza asunzegemo deretu.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Makalelo aba a oyesa onofwanyela osoriyiwa wi anamasunza anarave mareda agamala ayiwodhe odhowa oxikoola.

Olebe dhoowubuwa mwaha wa oyesa onkaneliwa dhooja.

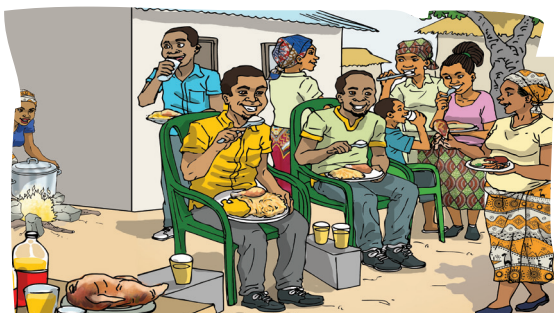

Ovano olebe nladaniyo

Olebe nladaniyo na epano ya othiddana mabasa a oyesa mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Moocenene, osasanyedha, ong'wa, mikwani

Yeddelo ya achuwabo

Athu oteene akana motho. Achuwabo enjene anamalima viina anoziveliwa ovega, awene anolima mbuga, banbayeriya na fwarinya.

Mwa dhooja, achuwabo anoziveliwa mukapatha, thoddwe na murada, mukwani wa fwarinya, mwanaku, mikamba, oba, nang'ombo, nyavaka na kala.

Ayana achuwabo anoziveliwa wabala guwo biili biili, mmodha anomaga omusolro yiina anosekereka, alobwana anoziveliwa oja mpilra na maciguwo mmuruddani, mpilra obu onjiwa na maddimingu ageyela okapela, anoziveliwa mazoma ninga mambilra na nyambalro.

Mathiyu a mamweri anologa viciralpi, anamudhi oteene bagewa oku bagotha mootho, Achuwabo anoziveliwa okosa mathanga osinanga. Awene ankosa mathanga yaka enkanani nranjulo.

Mathanga aba ankosiwa na athu oteene mmuruddani, mathanga ayinathi okosiwa anoroma okosa mukutho. Mukutho ezamani enkosiwa na achuwabo awene ankosa agavedaga okosa mathanga ba mathanga wi edde deretu.

Achuwabo athu anziwa owakelela aleddo, awene athu oteya vaddiddi viina owagalala anziwa wedda na athu.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Yeddelo- makalelo a weddana athu

Mukutho- ezamani enkosiwa na achuwabo agavedaga okosa mathanga

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni?
2. Mpalra wa masunzo onkoseliwani oyesa?
3. Mabasa a oyesa ankosiwa mpalra wa masunzo baavi?
4. Makalelo aba a oyesa ankoseliwani nni?
5. Merelo gani a oyesa ankosaga weyo vatakulu?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Yeddelo ya achuwabo "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'zi'

anziwa, Motho, anoziveliwa

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: wabala, alobwana, ezamani

1. Ayana achuwabo anoziveliwa _____ guwo.
2. _____ anoziveliwa oja mpirira.
3. Mukutho _____ enkosiwa na achuwabo.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Achuwabo enjene anamalima viina anoziveliwa ovega, awene anolima
mbuga, banbayiya na fwarinya.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Mwa dhooja, achuwabo anoziveliwa mukapaha. Thoddwe na murada,
mukwani wa fwarinya, mwanaku, mikamba, oba, nang'ombo, nyavaka na
kala.

Oliganiye mukaderinoni mwawo mazu ana etapulelo mamodhene.

Mazu ana etapulelo mamodhene- mazu oteene ana etapulelo yoligana.

Ninga: okosa - wira
muthupo - mathanga

paama.	.okupaari
onyoonya.	.venjivene
otheba.	.othebe
vaddiddi.	.deretu

Mambilra

Achuwabo athu anziveliwa ocetha vaddiddi. Ochuwabo okala nzoma nincemeriwa mambilra. Nzoma nthi nincemeriwa mambilra sabwa ya wi: nikana epano eniliwa mambilra enkasanyiwa na tabwa. Epano eji enowubiwa na miri miili dhimagiwa na figa.

Nikana ng'oma enddimuwa enkosiwa na mpongolro, mambilra nzoma nowagalala na mmuruddani, ninocethiwa viina vego vali mathanga wi agalaliye ninga mathanga a wathabela ayima vaxikoola.

Mambilra ancethiwa na alobwana, ayana na azombwe, maka maka na anddimuwa.

Awene anokosa muddonddo worugunuwa, muyana mmodha onoroma jibo ena bagarumela, mambilra anobiwa na alobwana eeli mwina onowuba ng'oma.

Ayana anowabala guwo, malenso obe saya dhoolapa. Na ddungu dha mambilra na jibo awene anocetha, anamwali, apali, ayima, anoyamo viina.

Nzoma nthi nincethiwa vathaddo na maciguwo, athu oteene a mmuruddani anoziveliwa na mambilra.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ocemeruwa- withaniwa

Thaddo- takulu ya nyumba

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Ciini enloga muthaka omalile weyo wengesela?
3. Nzoma na mambilra nincethiwa dhaavi?
4. Nzoma gani nincethiwa mmuruddani mwawo?
5. Nzoma nthi nincethiwa na ani?
6. Ologe mazoma ali mmuruddani mwawo.

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mambilra "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ce'

ocetha, ng'oma, nicemerwa,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: Mambilra, tabwa, vathaddo.

1. _____ ancethiwa na alobwana.
2. Nzoma nthi nincethiwa _____.
3. Mambilra ankasanyiwa na _____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Nzoma nthi nincethiwa vathaddo na maciguwo, athu oteene a mmuruddani
anoziveleliwa na mambilra.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Awene anokosa muddonddo worugunuwa, muyana mmodha onoroma jibo
ena bagarumela, mambilra a nobiwa na alobwana eeli mwina onowuba
ng'oma.

Oliganiye mukaderinoni mwawo mazu ana etapulelo mamodhene.

okurumuwa.	.azombwe
apali.	.agadha
vatamoni.	.vathaddo
ageyela.	.ofwaseya

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na ng'oma mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Wagalala, ninocethiwa, bagarumela, muyana

Xikoola ya Yakota

Xikoola ya Yakota enkala kwathi ya oNamakura. Ninga vaxikoola vego vangumana athu enjene vanofwanyela okosiwavo oyesa. Ayima abale anroma osunza, ababi anowazuzumela wawabiya wi akoddele agadhowaga oxikoola.

Vaxikoola ya Yakota vakala manje, sabawu, sintina viina miseelo dha ttette wi vaxikoola voneyege oyesa. Mmasunzoni namasunziya onowatapulelamo anamasunza aye mikalelo dha oyesa dhineddiwana vaxikoola viina mmuruddani. Enofwanyela anamasunza aziwe okupatha mburo wa masunzo, mpaddo dhoogilatela wi manivuru na dhaabalo dhawa dhinapigidheye.

Anamasunza a xikoola ya Yakota acencelra viina awene anokosa oyesa mba mwa masunzo wi mukodele viina agamala osunza, anosasanyedha dhipano dhoosunzana muzumbelrani mwawa.

Xikoola eji ekoddela viina ekana mimpalra dha masunzo dhinddimuwa na dhookoddela munvirela pevo. Nikokomezo mwa a athu oteene tha wi nilabele omodha nikosaga oyesa vaxikoola wi vakoddele.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Okamiyedha - wakela

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona nyuwo vanladdaniyoni apa?
2. Ciini eli vaxikoola ya oyakota?
3. Xikoola eji enfwanyiwa kwathi gani?
4. Ciini enkosaga anamasunza oYakotha?
5. Baani onfwanyela okosa mabasa a oyesa vaxikoola?
6. Weyo onokosaga mikalelo dha oyesa vaxikoola vawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Vaxikoola ya Yakota "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'Ira'

muzumbelrani, nikokomezo, ocencelra

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: nikosaga, onowatapulelamo, vangumana.

1. Vaxikoola vego _____ athu.
2. Mmasunzoni namasunziya _____.
3. Nilabele omodha _____ oyesa vaxikoola.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Ayima abale anroma osunza, ababi anowazuzumela wawabiya wi akoddele
agadhowaga oxikoola.

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Xikoola ya Yakotha enkala kwathi ya oNamakura, ninga vaxikoola vego
vangumana athu enjene vanofwanyela okosiwavo oyesa.

Olebe dhoowubuwa mwaha wa xikoola yawo.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na mpalra wa masunzo mukaderinoni
mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Voneyege, enofwanyela, dhaabalo, dhineddiwana

Meddelo apaama

Rita na Ruwi obaali. Awene ankala oLujela. Ruwi ona dhaaka tanu na nayi, Rita ona dhaaka kumi.

Awene aniwa ologa dha meddelo apaama na akwawa mbwenye Rita keweelamo mwa meddelo apaama, mmalelani oyinvuza mbali waye Ruwi.

Rita-Ruwi Meddelo apaama ciini?

Ruwi-makalelo a nriyo ankosiwa mwa athu oteene a mmuruddani.

Labo nimodha Rita kamukamiyedhe muragali walupa rampa, mmalelani Ruwi omwaddela:

-Rita, ekosile weyo nzilo mwa babi ole kiddizivele.

Rita- kaddilevelele murogori waga kaddinira viina.

Ruwi- pumwenemo, enofwanyela iyo okosa makalelo apaama ninga: okumbilra nlevelelo, nigamuddawela muthu, otamalela nigavayiwa obe nigakoseliwa dha apaama, olejela na ologa deretu, wariya anddimuwa, awuluvali, wakamiyedha aragali, wavaya mpaddo awuluvali agakala mukarerani obe vamathangani, nigakala oxikoola nakamiyedhe akwewu aragali.

Rita-Ddinotamala Ruwi ovenya ovanene kaddinira viina.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Paama – deretu

Karera- maxibombo

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Rita na Ruwi akala wuuvi?
2. Anamaloga muthaka obu baani?
3. Ciini yabure ekosile Rita?
4. Awene awandana vaddiddi. Awene anni?
5. Makalelo apaama anfwanyela weddiwana baavi?
6. Meddelo gani apaama aneddiwana mmuruddani mwawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Meddelo apaama"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 're'
mukarerani, awuluvali, cibarene,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderino mwawo: mikalelo,
meddelo, paama

Rita kwelelamo mwa _____ apaama.

Meddelo apaama _____ dha nriyo.

Enofwanyela iyo okosa makalelo a _____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Rita na Ruwi obaali awene ankala Olugela na ababe, Ruwi ona dhaaka tanu
na nayi, Rita ona dhaaka kumi.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Cibarene aba makalelo apaama a weddana, anfwanyela wi athu oteene
ofwariya mmuruddani. Ovenya ovanene mpaka osogolro ddinofariya.

Olebe dhoowubuwela mwaha wa mweddelo wawo oxikoola.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe dhoowubuwela mwaha wa athu a mmuruddani
mwawo.

Olebe nladdaniyo na mwana bamuthiddele mukwaye mukaderinoni
mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Muragali, okumbilra, anddimuwa mweddelo

Mmuruddani mwaga

Mmuruddani mwaga mukoddela.
Mmuruddani mwaga mukala athu oleleya.
Mukala miri dha milima dhoothapilra ninga wiyi.
Murudda wookweleya mubaliwe miyo.

Munkala amudhi aga oteene okweleya.
Ddinoziveleliwa na athu oteene ankalamo.
Mmuruddani mwaga mukala ayima oleleya.
Athu oteene alimo anolaba viina anokamiyedhana.

Mmuruddani mwaga
Ddinoziveleliwa wawoona ayima bagavega.
Ddinoziveleliwa wawoona ayima bagadhowa oxikoola.
Ddinoziveleliwa na ababi ankoddeliya oxikoola.

Mmuruddani mwaga
Mmuruddani mwaga, munovuruwaniwa dhicilrapi
Mmuruddani mwaga, athu oteene anlabela omodha
Mmuruddani mwaga, mucena na muwagalala.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Yeddelo - Anokamiyedhana - anowakelana

Toroo - dhilibo dhowitwa vaddiddi dhinveda ojiwa obe owapiwa

Welega - ologa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Onelega obe onloga musambo obu baani?
2. Mmuruddani mpu muli nni?
3. Ciini enziveleliwa okosa athu a mmuruddani mpu?
4. Musambo obu ontapulela nni?
5. Ciinienvuruwaniwammuruddani mpu?
6. Mavego gani ankosa weyo mmuruddani

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “muruddani mwaga”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu ‘ka’

Dhinakaliya, Dhoothapira, mpika

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderino mwawo:
Mmuruddani, ayima, mubaliwe

Murudda wookweleya _____ miyo.

Ddinoziveleliwa wawoona _____ bagavega.

_____mwaga munovuruwaniwa dhicilrapi.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Mmuruddani mwaga mukoddela

Mmuruddani mwaga mukala athu oleleya

Mukala miri dha milima dhoothapira ninga wiyi

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Mmuruddani mwaga

Ddinoziveleliwa wawoona ayima bagavega

Ddinoziveleliwa wawoona ayima bagadhowa oxikoola

Olebe dhoowubuwele mwaha wa athu a mmuruddani mwawo.

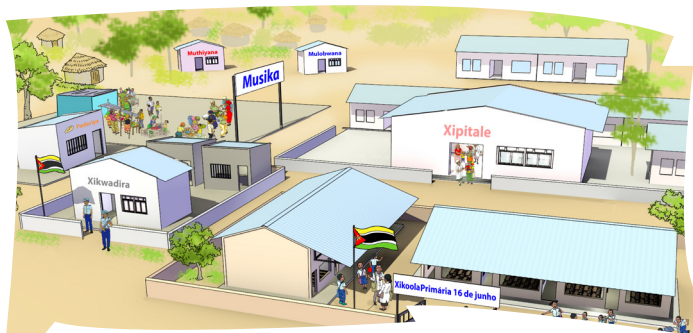
Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na athu bagavuruwana ecilrapi
mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Wookweleya, omundda, mbuga, munvuruwaniwa

Mimburo dha anamwinji

Mimburo dha anamwinji siisile dhinlabela anamwinji. Esi dhinogaweya mwa dhipaddi ninga: epaddi ya masunzo, ya egumi, ya malrondda na epaddi ya kwathi.

Mimburo dha anamwinji siisi: xikoola, bibiliyoteka, xipitale, musika, banko kwathi na mwego muntongiwa makani.

Oxikoola onosunziwa eji eli okoode wa kapela.

Mbibiliyoteka munokala manivuru anengeseliwa, eji enkala omononi woja wa xikoola.

Oxipitale onosasanyiwa aredda, eji eli omentoni wa kwathi.

Xikwadira enowabarela athu a mmuruddani, eji eli omarani wa Xikoola.

Omusika onoguliyiwa dhilobo dhinji dhinakaliya athu. Obu oli waddamana na xikwadira.

Obanko onokoyiwa kobiri, eji eli mundduni mwa kwathi.

Mimburo esi dha anamwinji dhinofuneya mmuruddani.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Bibiliyoteka - mbulro onkoyiwa manivuru viina anowengeseliwa obe munosunziwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyo apa?
2. Ciini empadduwa mmuruddani mugatowa xikoola?
3. Mimburo dha anamwinji dhili mmuthakani siivi?
4. Mburo gani wa anamwinji waddamile na xikoola yawo?
5. Ciini enkosiwa oxipitale?
6. Mimburo dha anamwinji dhili mmuruddani mwawo siivi?

Ovano wengesele na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mimburo dha anamwinji "

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'kwa'

Kwathi, Xipitale, xikwadira

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: kobiri, Mbibilyoteka, enowabarela.

1. Xikwadira _____ athu a mmuruddani.
2. Obanko onokoyiwa _____.
3. _____ munokala manivuru anengeseliwa.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Mimburo dha anamwinji siisi: xikoola, bibilyoteka, xipitale, musika, banko kwathi na mwego muntongiwa makani.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Mimburo dha anamwinji siisile dhinlabela anamwinji esi dhinogaweya mwa dhipaddi ninga: epaddi ya masunzo, ya egumi, ya malrondda na epaddi ya kwathi.

Olebe mukaderinoni mwawo mazu ana etapulelo yothiyaniya.

okodde	osogolro
omeentoni	
omarani	
oderetu	

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Anamwinji, egumi, masunzo, majangalra

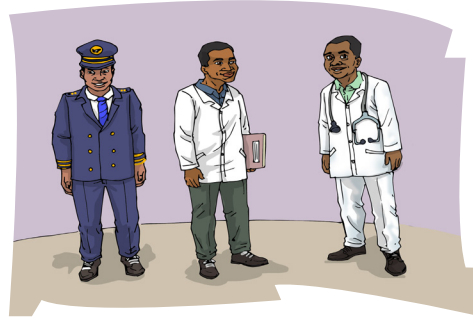
Olebe dhoowubuwela mwaha wa mburo modha wa anamwinji onfuna weyo.

Ovano olebe nladaniyo

Olebe nladaniyo na musika mukaderinoni mwawo.

Mabasa

Mwilaboni muyikala mabasa othiyana-thiyana anthiddiwa na athu wila akamiyedhane. Noona kuli nibasa na ofwanyelela opitha meenaguwa, mabasa oteene anogaweya mmakuruni munkalelani ninga: masaba a nlelo, a egumi, othadda, a olima, ofuwa dhinama, omaga nyumba. Mabasa a nlelo nikanamo namasunziya, iyene onosunziya oleba, wengesela, wengesa na makalelo apaama.

Mabasa a egumi nikanamo enfirimero na mediku onasasanya aredda, awene akana thima sabwa ya wi anowavulumuca athu.

Namasapa onosapa na mulaba onovaya esavi athu oteene.

Namafuwa dhinama ddule onlaba na dhinama iyene okana thima sabwa ya wi onosasanyedha dhinama dhinvaya nyama, mazayi na dhiina.

Namalima ddule onlima dhooja wi athu akalewo.

Mesilri wa nyumba ddule omaga nyumba, iyene okana thima sabwa ya wi nyumba munokaliwa.

Mabasa a oleddo okalawo Piloto oddule onvaviya balawu.

Akalawo mabasa meena mwilabo ayili vamuthakani apa noona mabasa oteene akana thima mwa athu.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Nofwanyelela - na deretu   **Mulaba** - reddeni

Nlelo - mabasa a osunsa oxikoola

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Mabasa gani anziwa weyo ayili mmuthakani mpu?
3. Mabasa gani ankosa namasunziya?
4. Ologe mabasa oteene ali mmuthakani.
5. Weyo ogawunuwa onfuna okala nni?
6. Mmuruddani mwawo munkosiwa mabasa gani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mabasa "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ku'

Mediku, Othiyana, mmakuruni

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: Mesilri, onosapa, namasunziya.

1. Mabasa a nlelo okalawo _____.
2. Namasapa _____ na mulaba.
3. _____ wa nyumba ddule omaga nyumba.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Mabasa a egumi okalawo enfirimero na mediku onasasanya aredda,
awene akana thima sabwa ya wi anowavulumuca athu.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Namafuwa dhinama addule onlaba na dhinama mwina na miri, awene
akana thima sabwa ya wi anosasanyedha dhinama na miri dhinakaliya
athu.

Oliganiye mukaderinoni mwawo mazu ana etapulelo yothiyaniya.

egumi	otatula
okalawo	eredda
omaga	okule
apa	eredda

Olebe dhoowubuwela mwaha wa enfuna weyo okala ogawunuwa.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebenladdaniyona namasuziyanalebagaokwaduruni
mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Mediku, anowavulumuca, namasapa, piloto

Siku na oroma na Junyu

Labo na oroma na Junyu labo na ayima oteene a mwilaboni.

Labo nthi nivuyiwe yaka ya 1950 na athu a dhilabo dhootakulu (Nasawu unida) wi labo na ayima sabwa ya makathamiyo ana ayima ayikanaga esile dhinafwanyelela viina labo nilaleywiwe esile dhinafwanyelela wi awodhe ogomiya makathamiyo ana ayima ninga: mabasa akosa awene oku baali ayima, oteliyiwa ayimene, aang'anaga malremba, religiyawu, nne makalelo awa.

Labo nthi thowagalala mwa ayima oteene, mmaxikoola athu oteene anosasanyedha mathanga aba.

Vamathangani apa ayima anowiba, anoja viina anokosa mavego othiyana ninga owelega misambo, wiba jibo dha murenddele na okosa tagiya.

Labo nthi ayima oteene anowubucedhiwa esile dhinafwanyelela ninga:osunza na dhilogelo dhawa, okalawo na egumi, ovayiwa nzina, nyumba, okala na ababi na nriyo, osakula religiyawu akamiyedhiwaga na ababi, ovega na akwawa, okala mburo wa deretu ona makalelo ofwanyelela.

Noona mathanga a labo na oroma na Junyu kayiyo omamalelo wa masunzo, ayima oteene anofwanyela wiyelela oxikoola mathanga aba agamala wi asunze mpaka omamalelo wa yaka.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Nilaleywiwe – nivuyiwe   **Labo-** siku
welega-ologaga   **Misambo**-poyiziya

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyo apa?
2. Labo nthi nivuyiwe yaka gani?
3. Mavego gani ankosiwa vamathangani aba?
4. Labo nthi nitapulela nni?
5. Ciini dhinfwanyela okoseliwa ayima?
6. Weyo onsasanyedha dhaavi nigafiya labo nthi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Siku na oroma na Junyu"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'fwa'

Ofwanyelela, makalelo dhinafwanyelela

o

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba na mazu aba antonya mikalelo viina mudhidhi: yaka, owagalala, labo na oroma

1. Ayima oteene aali _____vamathangani.
2. Mathanga a _____ na Junyu.
3. Labo nthi nivuwiyiwe _____ ya 1950

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Labo nthi nivuwiyiwe yaka ya 1950 na athu a dhilabo dhotakulu (Nasawu unida) wi labo na ayima sabwa ya makathamio ana ayima ayikanaga esile dhinafwanyelela

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimadima dha mazu

1. Labo ninthabeliwa mathanga a ayima.
2. Ayima anotamalela mivaho.
3. Mathanga anjiwa vaxikoola.

Olebe dhowubuwela mwaha wa masasanyedho labo na mathanga a ayima.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na anamasunza bagatomeya maruwa obe balawu mburo wa masunzo onfuna othabeliwa mathanga a ayima mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Osasanyedha, mathanga, mavego

Ovano wengesele

Ovano ologe

Mathanga a siku na oroma na Junyu

Mathanga a siku na oroma na Junyu Vaniya, Titu, Roza na Dinu anowandana awene anologa dha mathanga a siku na oroma na Junyu.

Titu, mangwana labo nehu, labo na ayima!

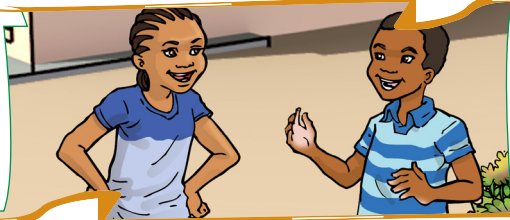
Ayima oteene anozuzumela osasanyedha mathanga a siku na oroma na Junyu, mmalelani Roza ologa na Titu.

Titu-Yindde, ki mathangaya aba anfunu osasanyiwa dhaavi?

Roza-Titu, kamwang'ane anamasunza, anamasunziya na emeleli a vaxikoola aroma atadele makalelo anfunu othabeliwa mathanga aba.

Vanya-Musala mwaga akalawo abale ankoddeliya musala, anveda okosa mavulrano a mpilra, mavulrano a wengesela, anfunu wiba na ocetha.

Dinu- Haa Titu, weyo ninga kunonaga mathanga a ayima! Anosasanyedhiwa na mavego menjene. Anamasunziya anowagawela anamasunza oteene mabasa anfunu awene okosa.

Roza-Hoo, Vanya kudduwale, akalawo viina abale anfunu welega misambo, anfunu odhana maladdaniyo a ddongo, anfunu okosa mavulrano a osigiya malremba.

Dinu-Akwa aga mathanga amwawuno aneloziva vaddiddi opitha a yaka ejile.

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini entapulela muthaka obu?
2. Labo nthi nigafiya ababo ankosaga nni mwa weyo?
3. Mavulrano gani anlogiwa mmuthakani mpu?
4. Mabasa gani ankosaga weyo vaxikoola labo nthi?
5. Weyo onthabela dhaavi labo nthi vaxikoola vawo?
6. Ologe nzu nintonya omodha wa nzu welega.

Ovano wengesele na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mathanga a siku na oroma na Junyu"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'wa'

Kawang'ane, anamasunza, kunziwa

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba na mazu antonya merelo: onowelega, vanowibiwa, anocetha

1. Vaxikoola _____jibo.
2. Ayima _____ na guwo dhokoddela.
3. Roza _____musambo wa labo na ayima.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Titu, kamwang'ane anamasunza, anamasunziya na emeleli a vaxikoola aroma atadele makalelo anfuna othabeliwa mathanga aba. Yinde, ki mathangaya aba anfuna osasanyiwa dhaavi?

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimba dha mazu

1. Vaniya onthabela mathanga.
2. Dinu onowelega musambo vaxikoola.
3. Namasunziya onowagawela anamasunza.

Ovano olebe nladaniyo

Olebe dhowubuwela mwaha wa labo ninthabeliwa labo na ayima vaxikoola vawo.

Olebe nladaniyo na anamasunza bagaja vaxikoola mwaha wa mathanga a labo na ayima mukaderinoni mwawo

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo jibo , welega, mavulrano

Makalelo a weddana mmuruddani

Wale-wale murudda wa oNyamakatha wayikala samasowa wakuweliwa Matinada. Iyene wanthonga mmuruddani mwetemwene.

Athu oteene akosa dhabure wanalaga viina wanawaddela makalelo apaama a weddana mmuruddani, iyene kafuna dhabure.

Samasowa Matinada wanagumaniya athu oteene a mmuruddani mwaye dila mmodha vamwerini.

Iyene afuna aziwe makathamiyo ana awene agamala asasanyedhe.

Samasowa wanloga wi mmuruddani mwehu mukala xikoola, xipitale, musika na xikwadira.

Xikwadira enowavunedha athu, xipitale anolabiwa athu agakala aredda. Omusika onoguliyiwa dhilobo dhinalabela athu oteene. Niyithiyaga xikoola munsunza ana ehu, noona alogaga wi esi dhilobo dhamaka maka dhinfwanyela othithimihiwa mmuruddani.

Iyene mmalesiye owagumaniya athu alogaga mwaha wa siku ninthabeliwa mathanga a ayima wi amambali oteene anofwanyela oyamo mmathangani na masasanyedho.

Nfiyedhe siku nthi na ayima anamasunza, anamasunziya amambali , samasowa oteene ali vamathangani.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Samasowa – mwene
Othabela – oteyela

Namudhobe – nzina na mwene wa omakivale
Murenddele – osanzaya, othugareya

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyo apa?
2. Samasowa wa oNyamakatha baani?
3. Ciini elogile Samasowa vabanjani?
4. Makalelo gani anfwanyela weddiwana mmuruddani?
5. Ciini enkosiwa oxipitale?
6. Dhilobo dhinfwanyela othithimihiwa mmuruddani ssivi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Makalelo a weddana mmuruddani”

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu ‘ma’

Samasowa, antomeya, mazoma

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: Wanthonga, oMakivale, ansasanyedha, vaxikoola

1. Athu _____ mazoma.
2. Mazoma ancethiwa _____.
3. Samusuwa _____ na makalelo apaama.
4. Namudhobe wakala _____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Wale-wale oMakivale wayikala samasowa wakuweliwa Namudhobe. Iyene wanthonga mmuruddani mwetemwene. Athu oteene akosa dhabure wanalaga.

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

1. Samasowa wakuwe liwa Namudhobe.
2. Iyene wanthonga mmuruddani mwetemwene.
3. Ayima anlupa kabala vamathangani.

Olebe dhowubuwela mwaha wa labo na ayima.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na athu bagacetha vaxikoola sabwa ya labo na ayima mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Wanlaga, samasowa, mburo, mathanga

Ovano wengesele

Ofuru wa Musambiki

Labo na 25 na Junyu wa yaka ya 1975 labo nilaleyiwe ofuru wa Musambiki sabwa ya wi labo nifuruliwe Musambiki mmadani mwa apacaye viina labo niweliyiwe banddeira na Musambiki.

Banddelra na Musambiki nikana malremba matanu ninga: ocena antapulela murenddele, ofila owaniwa wa koddoo, oriba dhilabo dha anamariba obe dha afrika, a mataba a manddimwi orela wa mwilaboni na njano orela wa mathaka, mwari mwa banddenlra mukala eyiba emtapulela olima, nivuru nlelo, futhi obareliwa wa athu na neneri okamiyedhana wa athu.

Mmalele olaleyiwa ofuru wa Musambiki guverino oyilamula olima viina mafwabirika ancila dhilobo dhothiyana-thiyana ninga makalelo anunuwiya elabo.

Noona labo nthi a Musambikano anothaba nowagalala akosaga mavego othiyana ninga: mazoma a zamani obe a mmuruddani, visangu, owelega misambo, okosiwa mavulrano a wengesela, mavulrano a mpilra, mavulrano a osigiya malremba, ologiwa wa dhicilrape dha nsaka na apacaye na anddimuwa.

Athu oteene anothaba nowagalala siku na ofuru wa elabo yehu

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ofuru - osanzaya   **Nilaleyiwe** - nivuwiwe

Apacaye - azugu athonga na opuja Musambiki

Nlelo - osunza   **Mavulrano** - jafiyu

Ocila- ocithitha, opiya wa mfwabirikani

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini entapulela muthaka obu?
2. Labo gani ninthabeliwa ofuru wa Musambiki?
3. Banddelra na Musambiki nina malremba mangasi?
4. Ki mmuruddani mwawo ninthabeliwa dhaavi labo nthi?
5. Nzu apacaye nintapulela nni?
6. Ologe nzu nintonya othiyana wa nzu wagalala.

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Ofuru wa Musambiki"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'Ira'

Banddenlra, Malremba, mavulrano

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: Musambiki, banddelra, ofuru

1. _____na Musambiki nikana malremba matanu.
2. Athu anothaba siku na _____wa elabo yehu.
3. Labo nifuruliwe _____mmadani mwa apacaye

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Labo nilaleyiwe ofuru wa Musambiki sabwa ya wi labo nifuruliwe Musambiki mmadani mwa apacaye.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Banddelra na Musambiki nikana malremba matanu ninga: ocena antapulela murenddele, ofila owaniwa wa koddo, oriba dhilabo dha anamariba obe dha afirika, a mataba a manddimwi orela wa mwilaboni na njano orela wa mathaka.

Olebe dhowubuwela mwaha wa entapulela malremba ali vabanddelrani.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na bandedelra na Musambiki viina osigiye malremba mukaderinoni mwawo

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Musambiki, banddelra, ofuru

Ovano wengesele

Ovano ologe

Labo na 25 na Junyu

25 na Junyu labo nindimuwa mwa amusambikano oteene, sabwa ya wi labo nivuwiye ofuru wa Musambiki. Bibi Salimu onologa na adhulu aye Gege na Lina mwaha wa ofuruliwa wa Musambiki.

1

Salimu: Mudhula aga! Iyo ninothabela labo nthi sabwani thi labo nilaleyiwe ofuruliwa wa elabo yehu mmadani mwa apacaye opadduwile yaka ya 1975 labo na 25 na Junyu.

Bibi Salimu, iyo niziwa wila mangwana siku na 25 na Junyu noona ninokosa mathanga, vano ddinfuna ddiziwe iyo ninthabelela nni siku nthi?

2

Gege ewaga esile dhilogile bibe okosa nivuzo wi ewelelemo deretu.

Gege: Bayito bibi! Ofuruliwa wayinathi olaleyiwa ciini yali Musambiki?

Salimu: Gege! Ofuruliwa wayithi olaleyiwa Musambiki yali porovinsiya ya Opurutugalo sabwani wali mmadani mwa apacaye. othabeliwa mathanga aba.

3

Adhowaga osongolro Lina okosa nivuzo.

Lina: Bibi! ki ofuru obu opadduwile dhaavi?

Salimu: Iyo nikana ofuru sabwa ya wi nikosa dhilobo dhinjidhene ninga:, okosa mengeselo a manivuru, okosa mikalelo dhiina ninga maladdaniyo, ologa makani, owana koggio na dhina.

Ovano wengesele na mmirinani

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vama laddaniyo apa?
2. Anamaloga muthaka obu baani?
3. Yaka gani ekanile ofuru elabo ya Musambiki?
4. Labo nthi nigafiya ninthabeliwa dhaavi?
5. Mavulrano gani ankosaga weyo na akwawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Labo na 25 na Junyu"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ma'

Murenddele, ofuru, ocetha,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuuro dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: Bayito! Noona! Ovenya venevo.

1. _____ labo nthi kaninsunza, ninothabela.
2. _____ adhulu a bibi Salimu anonelamo.
3. _____ bibi! Ki ofuru obu opadduwile dhaavi?

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Bibi Salimu onologa na adhulu aye Gege na Lina mwaha wa ofuruliwa wa
Musambiki.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Bibi Salimu, iyo niziwa wila mangwana siku na 25 na Junyu noona ninokosa
mathanga, vano ddinfuna ddiziwe iyo ninthabelela nni siku nthi?

Olebe dhowubuwela mwaha wa entapulela eyiba, futhi viina nivuru
vabandderani.

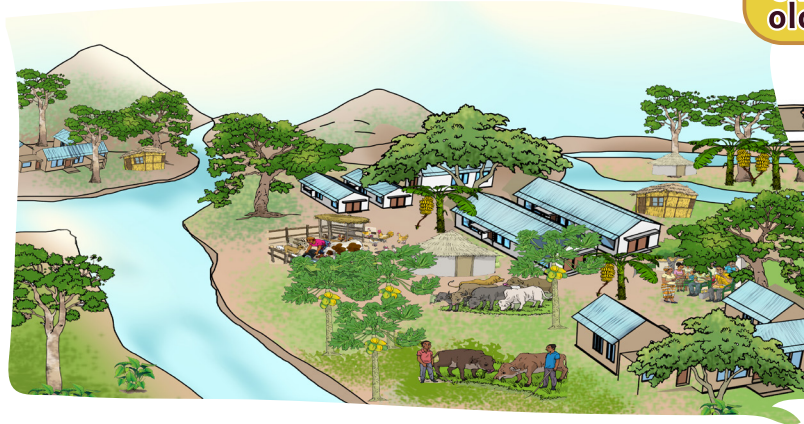

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na muthu bagatomeya
banddelra vaxikoola mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Ovuruliwa, jibo, othaba, labo

Munkaliwa

Munkaliwa pumpule muli dhilobo dhinirugunuwele, dhinvayedhelana na miri, athu, dhinama, makupu, maani, mwango, nyumba nibara na dhiina.

Athu oteene anofwanyela oziwa makalelo a obarela munkaliwa.

Ciini enfwanyela okosa wi mbarele munkaliwa. Enofwanyela osoriya makalelo ninga:

-Kamuddumeye takwa, mindda, miri bure bure.

-kampe dhinama dhinkoddiyiwa obe esile dhiveda ototowa ninga:

Rinoceronti, palavi na pangoli.

-Kamugwadde miri bure bure obe dhing'ono.

-Muceye miri mpule mugwaddiwe obe muyili miri.

- Kanvokele magarafwa obe zungu mwiko na mbara.

- Oceya miri muthathi wi nthathina ninatolowe.

- Kamupigidhe manje mmacelani obe a mwiko.

Muthu wooteene onofwanyela okala malro wa munkaliwa viina aziwe osasanyedhamo deretu. Wi athu akaane egumi ya deretu enofwanyela obarela munkaliwa.

Ovano wengesele na mmirinani

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni?
2. Ologe makalelo meeli obarela munkaliwa.
3. Ciini esunzile anamasunza?
4. Dhilobo gani dhiyinfwanyela okosiwa munkaliwa?
5. Muthu onkalela nni malro wa munkaliwa?
6. Weyo ombarela dhaavi munkala weyo?

Ovano wengesele na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Labo na 25 na Junyu"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'pa'

Palavi, takwa, pangoli

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: ototowa, kamupigidhe, takwa

1. Kamuddumeye _____bure- bure.
2. Kampe dhinama dhinveda_____.
3. _____manje mmacelani obe a mwiko.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Munkaliwa punpule muli dhilobo dhinirugunuwele dhinvayedhelana na miri, athu, dhinama, makupu, maani, mwango, nyumba, nibara na dhina.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Muthu woteene onofwanyela okala malro wa munkaliwa viina aziwe osasanyedhamo deretu.

Omudhi wa mazu

Omudhi wa mazu: mazina anvera vaniparani vamazu.
Obarelana – obareliwa, obareleca, obarelana

Olebe dhowubuwela mwaha wa oddumeya takwa bure-bure.

Ovano olebe nladaniyo

Olebe nladdaniyo mukaderinoni mwawo nintonya muthu bagacewa muri nikome na nthathi.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

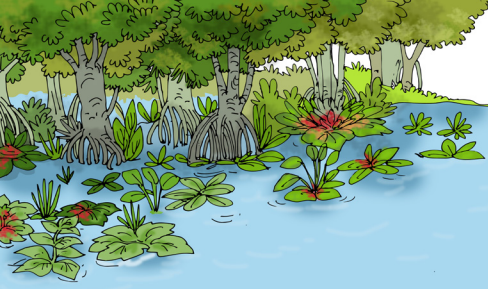
Munkaliwa, ototowa, takwa,

Obarela			
Ogwadda			
Ofwanya			

Obarela munkaliwa

Dhinfwanyela wiriwa na dhiyinfwanyela wira	
Muyirayilege zungu bure bure	Ovape zungu vamodhavi, oveniyagavo nimpureya na ninyimpureya
Mutonyiyedho	
Otibela zungu niyimpureya obe wike mulantani na zungu	Otadhe maani ogamala otibele wi ekale exiturumi
Mutonyiyedho	
Ogwadda dhirasi dha miri	Kugwadde miri dha muthathi
Mutonyiyedho	

Ovano wengesele na mmirinani

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Virasi dha miri dhingweddeliwa nni?
3. Mikalelo gani dha osasanyedha zungu?
4. Weyo onsoriya na makalelo aba a oyesa?
5. Weyo ombarela dhaavi mmuruddani mwawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Obarela munkaliwa "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'wi'

Wiriwa, zungu, wike

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuuro dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: zungu, miri, bure-bure

1. Muyirayilege zungu _____.
2. Nnthi nitibeliwe apa _____.
3. Kugwadde _____ dha muthathi.

Ovano olebe

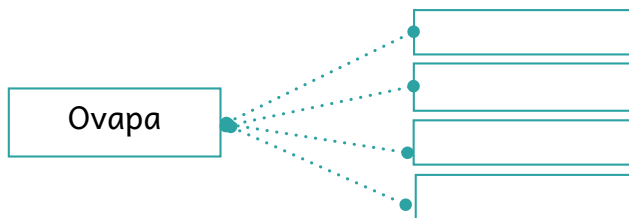
Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Muyirayilege zungu bure bure, ovape zungu, oveniyagavo nimpureya na
ninyimpureya.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

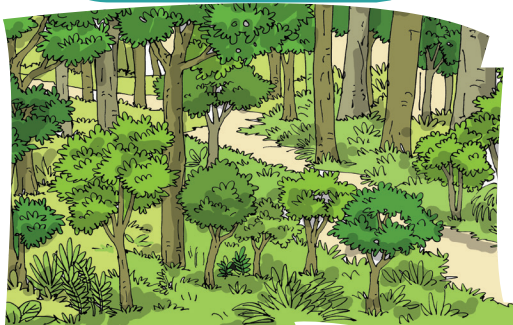
Otadhe maani ogamala otibele wi ekale exiturumi, ogwadda dhirasi dha
miri, kugwadde miri dha muthathi.

Olebe mukaderinoni mwawo omudhi wa nzu nthi.

Olebe dhowubuwela mwaha wa obarela munkaliwa.

Olebe nladdaniyo mukaderinoni mwawo nintonya muthu bagacewa
muri nikome na nthathi.

Thima ya miri

Miri dhooteedhene na makupu ali munkaliwa dhikana thima enddimuwa mwa athu na dhilobo dhooteene dhilimo.

Miri dha milima dhinovaya milima ninga: manga, nipapaya, maranja, abakati, nifugi na dhiina dhinja athu wi akane egumi.

Miri dhinovaya muya wa deretu onvumana athu, viina dhinowamwa manje vati na micici dhidhowagana mmurini mpaka mmatlabani wi dhunuwe deretu.

Miri nyumba dha dhinama ninga balame dhimaga dhigubu dhawa mmirini, viina dhimwerela nvirasini.

Micici dha miri dhinolibiya mathaka nsaka na muzogwe othawa ogomowa.

Miri dhinoridhiya mmatakulu dhivayaga mundduri viina dhinokoddeliya munkaliwa na mataba na malruwa ankanani.

Miri dhinovaya matabwa ankosiwana dhilobo dhinji dhoothiyana -thiyana ninga: meza, mimpaddo, papeli, makaritera, kuni, makalra maala, amagiwana nyumba viina miri dhinokosiwa buraxa.

Mataba na malruwa a miri anokosiwana mirobwe na perfume.

Miri dhikana thima enddimuwa mwa athu na dhinama, noona athu oteene anofwanyela oceya, osasadhedha miri sabwa ya wi miri dhikana thima mwa dheeteedhene dhiliwo.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Muya – pevo ya ovumana

Egubu– nyumba ya balame

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Thima gani ena miri?
3. Ologe dhawima dhili mmuthakani.
4. Dhipano gani dhinsasanyiwa na miri?
5. Mabasa a micici ciini?
6. Mirobwe gani dhiziwa weyo dhisasanyiwa na miri?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Thima ya miri "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'pe'

Papeli, muya, perfume

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: dhinolibiya, dhikana, dhinovaya

1. Miri _____ muya wa deretu.
2. Micici dha miri _____ mathaka.
3. Miri _____ thima enddimuwa mwa athu.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Miri dhooteedhene na makupu ali munkaliwa dhikana thima enddimuwa
mwa athu na dhilobo dhooteene dhilimo.

Ovano olebe
nladaniyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimu dha mazu

Miri dhinovaya muya wa deretu onvumana athu, viina dhinowamwa manje
vati na micici dhidhowagana mmurini mpaka mmatatabani wi dhunuwe
deretu.

Olebe nladdaniyo mukaderinoni mwawo nintonya muthu bagilatile

muiddo mwa muri

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Miri, munkaliwa, muya

Banja ya dhinama

Werilege ddi mexi poddogoma mwene wa mutakwani. Owoba dhinama dhooteedhene dha mutakwani wi aloge mwaha wa oddumeyiwa wa takwa, banja eji yakosiwe mutakwani:

Ddiwukuwelani dhinama dhooteedhene mwaha wa koddo ya oddumeyiwa wa takwa buru-bure.

Motho oyitologa dhooteedhene esi dhili dhehu, nddebe na ovara ddabuno eddeddere, nili ngilroo – oyiloga nyarugwe.

Ana aga oteene ayikwa viina mukwaga kaba oyitotowa mpaka okala munddulra – wanunla nthowani.

Bani onkoseca obure obu? - Oyinvuza Dowu.

Ddi muthu, agaali ani mwiina. Ole onkulaveliwa mwa oteene ninga muziweci – owakula poddogoma.

- Masiki akosegevi iyene viina onotabuwa na oddumeya wa takwa bure-bure.

- Enofwanyela nisunze makalelo meena a obarela motho, dhayi ninokwa noteene, eji epadduwile ddabuno, eyipadduwe viina.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Banja – matugumano

Takwa – nddebe na ovalra na miri

Eddeddere – mbulro oddumeyiwe miri dhooteedhe obe vego vayili elo

Muziweci – oziwa vaddiddi na zelu

Ocenjelra – okana malago na yubuvelo

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Banja ya dhinama epadduwile wuuvi?
2. Mwene wa mukokolani baani?
3. Waddumeyile takwa baani?
4. Makathamio gani andana oddumeyiwa wa takwa?
5. Motho oyitologa dhooteedhene esi dhili dhehu.
  - i. Ologile mazu aba baani?
6. Ciini entapulela nzu eddeddere?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Banja ya dhinama”

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu ‘bu’

Bure-bure, eddeddere, ddabuno

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: (nisunze, ayikwa, Nzilo)

1. _____ na ciguwo niyiwa okuwa wa muthu.
2. Ana aga oteene _____.
3. Mbwabana _____ makalelo a obarela motho.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Werilege ddi mexi poddogoma mwene wa mutakwani, owoba dhinama dhootedhene dha mutakwani wi aloge mwaha wa oddumeyiwa wa takwa.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Miri dhinovaya muya wa deretu onvumana athu, viina dhinowamwa manje vati na micici dhidhowagana mmurini mpaka mmatatabani wi dhunuwe deretu.

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu

Motho oyitologa dhootedhene esi dhili dhehu, nddebe na ovara ddabuno eddeddere, nili ngilroo – oyiloga viina nyarugwe

Ovano olebe
nldaniyo

Olebe dhowubuwela mwaha wa obarela miri.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Mutakwani, oyitologa, eddeddere

Labo na ofuru wa Musambiki

Musambiki, ninga dhilabo dhiina dhinothabela siku nawa na ofuru.

Nigafiya siku nthi va yakani ana a onlogo na Musambiki anothabela na mathanga, mazoma, jibo na mavego meena. Vowi siku nddimuwa.

Malabo 25 a mweri wa Junyu siku ninthabeliwa ofuru wa Musambiki.

Athu oteene anoziveliwa vaddiddi ya wi ninubucedha obudduwa mudharini mmadani mwa apacaye. Siku nthi nigafiya ninotomeyiwa banddelra na Musambiki.

Mmaxikoola anamasunza anologa misambo, onowiba, anokosa mavulrano a osigiya malemba, asasanyedhile anamasunziya awa. Anamasunza viina agakala vaxikoola anothiddela mabanddelra mmadani anlagiya wi labo na ofuru.

Siku nthi nimthabeliwa dila modha va yaka, noona mwetemwene munkaliwa munokala dhizinddiyelo dhinoniya ya wi nili mwari mwa mathanga.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Murenddele – okalawo owovaga

Ofuru – obudduwa mugoyini obe mudharini

Wanthonga – wanloga

Mudharini – othongiwa na opujiwa mwilaboni mwawo

Apacaye – azugu athonga na opuja Musambiki

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyo apa?
2. Malabo 25 a mweri wa Junyu anthabeliwa nni?
3. Ciini entapulela nzu mudharini?
4. Ciini enkosa anamasunza mmaxikoola labo nthi?
5. Mmuruddani mwawo munthabela dhaavi labo nthi?
6. Siku nthi nimthabeliwa dila angasi vayakani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Labo na ofuru wa Musambiki"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ye'

Yehu, mweri, ninthabeliwa, anowiyelela

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:

(Musambiki, dila modha, mweri, anoziveliwa)

1. Athu _____vaddiddi murenddele.
2. Malabo manayi a _____wa Owutuburu.
3. Siku ninthabeliwa murenddele wa_____.
3. Masiku aba anthabeliwa _____va yaka.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Nigafiya siku nthi va yakani ana a onlogo na Musambiki anothabela na mathanga, mazoma, jibo na mavego meena. Vowi siku nddimuwa.

Ovano olebe
nladaniyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimu dha mazu

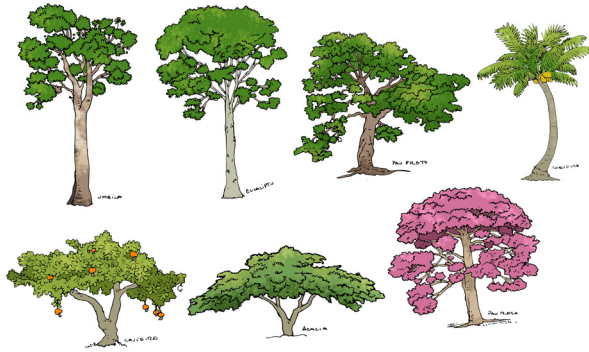
Athu oteene anoziveliwa vaddiddi ya wi ninubucedha obudduwa mudharini mmadani mwa apacaye. Siku nthi nigafiya ninotomeyiwa banddelra na Musambiki.

Olebe dhowubuwela mwaha wa siku na murenddele.

Olebenladdaniyo mukaderinoni mwawo nintonya athubali vamathangani a murenddele

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Mundduri, labo, Musambiki, mudharini, anothabela

Miri dha mmuruddani mwaga

Mmuruddani mwaga mukala kwaridadi tharu dha miri ninga: miri dha milima, miri dhokodeliya na miri dhinbareliwa.

Miri dha milima siisile dhinvaya milima ninga: munazi, muranja, mukaju mmagelra, mmpapaya, muri wa ata, nfugi na dhiina.

Munazi onobala koko, enpiwana, enkosiwana makura, sabawu na dhiina. Muranja onobala maranja anokosiwana sumu na anojiwa.

Mukaju onobala makaju na garoso, makaju anokosiwana sumu viina anojiwa, garoso dhinojiwa viina dhinopiwana dhiina dhinodhowa dhilabo dhootakulu.

Miri dhinkodeliya siisi: akasiya wofila na wa malremba a njano, musilro, pinyero, kalipitu na dhiina.

Miri esi dhinovaya viina muddunri na dhinokosiwana mirobwe ninga mataba a kalipitu na a musilro.

Miri dhinbareliwa siisi: Jambiri, pawu-rosa, mbila na nthathi.

Miri esi dhinbareliwa nni? Miri esi dhinobareliwa sabwa ya wi miri dhiina thima enddimuwa viina dhinorameya sabwa ya wi dhinovediwa mudhidhi oteene viina dhinovaya tabwa dhinsasanyiwana dhilobo dhinji ninga: makaritera, mimpaddo, meza, kama, mabanko ogilatela na dhiina.

Ovano wengesele na mmirinani

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni?
2. Miri gani dha milima dhinziwa weyo?
3. Dhipano gani dhisemiwa na miri?
4. Miri dhinbareliwa siivi?
5. Weyo waromaga woona miri dhokodeliya?
6. Weyo waromaga okodeliya vego na miri?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Miri dha mmuruddani mwaga”

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu ‘ru’

Mmuruddani, onobala, tharu, garoso

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: (nisunze, ayikwa, Nzilo)

1. Mukaju onobala _____ ankosiwana sumu.
2. Munazi onobala _____, enkosiwana sabawu.
3. Miri wa _____ viina jambiri, dhinovaya tabwa.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: koko, sabawu, maranja, sumu, makaju, mbila, tabwa, garoso,

Mmuruddani mwaga mukala kwaridadi tharu dha miri ninga: miri dha milima, miri dhokoddeliya na miri dhinbareliwa.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Miri dha milima siisile dhinvaya milima ninga: munazi, muranja, mukaju mmagelra, mmpapaya, muri wa ata, nfugi na dhiina.

Ovano olebe dhowubuwela mwaha wa muri onfuna weyo.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo muri enfuna weyo mukaderinoni mwawo.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Miri, mukaju, maranja, garoso, sumu

Muri oceyile miyo

Siku na 21 na mweri wa Marisu labo ninthithimihiwa miri.

Noona athu oteene anowombiwa oceya miri.

Peduru onologa na babe mwa siku nthi.

Peduru- Baba onona wi ddabuno labo ninthithimihiwa miri?

Baba- mwana waga nikalawo labo ninthithimihiwa miri? Kaddinewaga.

Peduru- Yinde baba, nikalawo labo ninthithimihiwa miri, labo ninwombiwa athu oceya miri mpule muyili miri.

-dhaaka dhooteedhene agafiya malabo kumi na nimodha a Setemburu ninga labo ninthithimihiwa miri iyo na anamasunziya ninoceya miri dha mundduri, dha okoddeliya na dhawiima oxikoola.

Abale anlaba na esidha malabo menji anodhowa oceya miri obara na mpule munoona awene wi kamuli miri, othawa ogomowa wa mathaka sabwa ya wi micici dha miri dhinolibiya mathaka.

Baba- hoo kaddaziwile, vatakulu nikana epaddi ejile engomowa mathaka muzogwe agarubwa.

Peduru- Baba, ndowe naceye miri epaddi ejile yoteene wi nibarele ogomowa wa mathaka.

Baba- pumwenemo mwana waga enofwanyela osoriya makalelo aba.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Siku - labo

Dhawima - milima

Osoriya- oviriyamo

ogomowa- womowa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Anamaloga muthaka obu baani?
2. Labo ninthithimihiwa miri thiivi?
3. Peduru omwaddelile nni babe?
4. Thima ya miri jiivi?
5. Peduru na anamasunziya aceya miri wuuvi?
6. Ogomowa wa mathaka ombareliwa na mukalelo gani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Muri oceyile miyo "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'mi'

Kumi, ninthabeliwa, ninthithimiya, miri

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: miyo, weyo, iyene, iyo, nyuwo, awene

1. _____ na ninoceya miri oxikoola.
2. _____ ddiceya muri vatakulu.
3. _____ ndowe naceye miri epaddi ejile.
4. _____ munoziswa labo ninthithimihiwa miri?

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Siku na 21na mweri wa Setemburu labo ninthithimihiwa miri.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Noona athu oteene anowombiwa oceya miri.

Peduru onologa na babe mwaha wa siku nthi.

Baba onona wi ddabuno labo ninthithimihiwa miri?

Ovano olebe dhoowubuwela mwaha wa muri onfuna weyo.

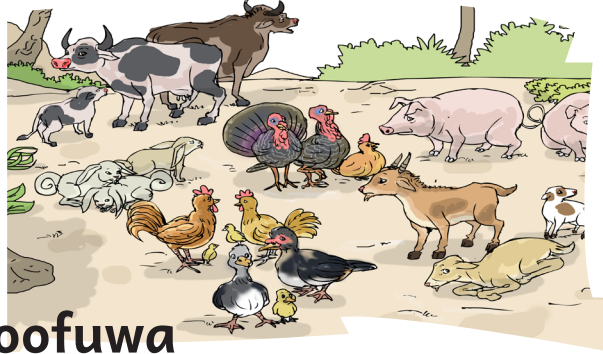

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na elobo ensasanyiwa na
tabwa mukaderinoni mwawo.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Yindde, oceya, ninthabeliwa, labo

Dhinama dhoofuwa

Dhinama dhoofuwa siisile dhinkala vamodha na athu.

Dhinama dhoofuwa dhinothiyana, dhikalawo dhiina manyalo meeli na mathenga, ninga: mwanaku, nimbatha, piilru, kangayiwa na ngazo.

Mwa dhinama esi, mwanaku, nimbatha dhinorela mazayi.

Dhikalawo dhinama dhoofuwa dhinaguwa dhiina manyalo manayi, ninga: mbuzi, ng'ombe, mabila, paaka, guluwe, buru, kavalo na dhinaguwa. Mwa dhinama esi, buru, ng'ombe na kavalo athu anolabana ninga olimiya mindda, kavalo athu anokosana mavego.

Dhinama dhoofuwa dhooteedhene dhinofwanyela ozuzumeliwa dhivayiwaga dhooja, manje, mirobwe na oseela mpule munkalani wi dhikane egumi ya deretu.

Oja wa dhinama dhoofuwa onkoyiwa mumburoni mowuuma obe mwego mofwanyelela.

Dhinama dhoofuwa dhinofwanyela oja maani owuuma, kadhinfwanyela oja maani meeti sabwani aba akana mitipa viina esi dhigaja mitipa esi dhinototeya mareda.

Athu oteene ana dhifuwo mmatakulu anofwanyela osasanyedha mwego mungonani na okosamo oyesa.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Oyesa – cibanti, okodeliya

Mmatakulu–mmawani

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

- 1 Ciini enoona nni vanladdaniyoni apa?
2. Dhinama dhoofuwa ciini?
3. Dhinama gani dha mathenga dhinziwa weyo?
4. Ciini enivaya dhinama esi?
5. Dhinama dhoofuwa dhinziwa weyo siivi?
6. Dhinama gani dhinfuwa weyo vatakulu?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Dhinama dhoofuwa "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'mi'

Dhinama, Dhikalawo, ofuwa, dhinorela

Ntapulelo na mazu

**Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: maani, mazayi, manyalo manje, oja**

1. Mwanaku na nimbatha dhinorela_____.
2. Ng'obe enama yofuwa ena _____manayi.
3. Mbuzi enja _____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Dhinama dhoofuwa dhinothiyana, dhikalawo dhiina manyalo meeli na mathenga, ninga: mwanaku, nimbatha, piilru, kangayiwa na ngazo.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimadima dha mazu

Dhikalawo dhinama dhoofuwa dhinaguwa dhiina manyalo manayi, ninga: mbuzi, ng'ombe, mabila, paaka, guluwe, buru, kavalo na dhinaguwa. Mwa dhinama esi, buru, ng'ombe na kavalo athu anolabana ninga olimiya mindda, kavalo athu anokosana mavego.

**Olebe nladdaniyo na elobo ensasanyiwa na tabwa mukaderinoni
mwawo.**

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Dhinama, dhoofuwa, nimbatha, ngazo

Thima ya manje

Fabiyu na mukwaye Fatima anologa makani, awene anloga dha thima ya manje.

Labo nimodha Fabiyu odhowa wa Fatima. Iyene ofwanya manje bagakuthuwa vaturunerani.

Omukuwela mukwaye Fatima oyinvuza:

Fabiyu- Fatima, kang'ana manje aba ankuthuwa.

Fatima- Ddinowutamala mbwana Fabiyu, kaddoona.

Fabiyu- Enofwanya winanela manje sabwa ya wi manje akana thima mwa dhootedhene dhiliwo ninga: athu, dhinama na miri.

Fatima- Nga mbwana Fabiyu, thima ya manje ciivi?

Fabiyu- Hoo mbwana! manje akana thima wi ninolabana dhilobo dhinjidhene ninga: osuwana dhoobo, owaba, og'wa, opiyana, omidhela makupu viina manje anolabela mminddani na dhiina.

Fatima- Yinde! mmani oddipanga wi kanivokele zungu mucelani viina nikuputhegemo.

Fabiyu- Pumwenemo mwilaboni mugayikale manje athu na dhinama kankalawo, miri kadhinunuwa, muddabo kamumbudduwa elo.

Noona manje akana thima enddimuwa mwa dheeteene dhiliwo.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Makupu - miri dhookodeliya

Oyikana - otowa

Owazela - omidhela

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enuwaddela musolro wa muthaka obu?
2. Anamaloga muthaka obu baani?
3. Ayile mmuthakani mpu baani?
4. Thima gani ena manje mwa weyo?
5. Ciini empadduwa mwilaboni mugatowa manje?
6. Ciini enkosagana weyo manje vatakulu vawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Thima ya manje"

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: ofwanya, ninosuwana, anloga

1. Fabiyu na Fatima _____ dha thima ya manje.
2. Fabiyu _____ manje akuthuwa vaturunerani.
3. Manje _____ dhoobo.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Fabiyu na mukwaye Fatima anloga makani, awene anloga dha thima ya manje.

Labo nimodha Fabiyu odhowa wa Fatima. Iyene ofwanya manje bagakuthuwa vaturunerani.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Nga mbwana Fabiyu, thima ya manje ciivi?

Fabiyu-Hoo mbwana! Manje akana thima wi ninolabana dhilobo dhinjidhene ninga: osuwana dhoobo, owaba, ong'wa, opiyana, omidhela makupu viina manje anolabela mminddani na dhiina.

Ovano olebe
nladaniyo

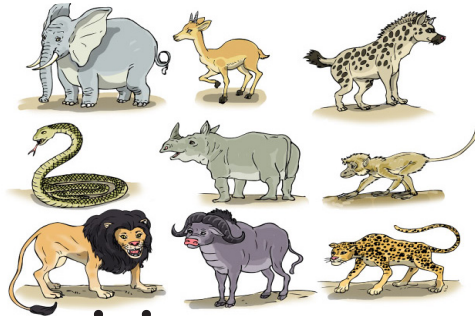
Olebe dhowubuwela mwaha wa mange ang'wiwa mmuruddani mwawo.

Olebe nladdaniyo na muthu barugaga manje mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Manje, turunera, thima, enddimuwa

Dhinama dha mwini

Dhinama dha mwini sisile dhinkala mpule mumbaliwani ninga mutakwani viina mwiko.

Dhinama dhinkala mutakwani siisi: Dowu, nyarugwe, poddogoma, pangoli, nyakoko, namunguni, kwadde, mulema, baala, muhegu, rinoseronti, mujili, thangwe, thomoddo na nowa.

Mwa dhinama esi dhikana esile dhinkala mwiko ninga: nyakoko, thomoddo, nowa na dhiina.

Dhikalawo esile dhinvava, dhiina mathenga dhinkala mmirini ninga: thangwe, balame, evagwe, mulema na anyakungu.

Dhikalawo esile dhiinvava ninga: poddogoma, dowu, nyarugwe, namunguni, mujili, muhegu, baala, rinoseronti na kwadde.

Enofwanyela obarela dhinama esile dhinfuna otolowa na dhinkoddiyawa ototiwa ninga: Rinoseronti, pangoli, thebo, poddogoma na baala, wi dhinama dhinvaya dhorela.

Dhinama esi dhikalawo dhinja maani na nyama noona enofwanyela obarela takwa.

Dhinama dhootedhene dhikana thima sabwa ya wi: dhinonivaya nyama, thebe na manyaga.

Nyama enojiwa, thebe enokosiwana satho, cikama viina enokakiwana ng'oma.

Noona enofwanyela obarela dhinama dhootedhene sabwa ya wi dhikana thima mwa athu.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Mutakwani – mwini, mukokolani

Ototowa – otolowa

Thebo – dowu

Cikama – thumbi obe zunbelra

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Dhinama dhimbareliwa siivi?
2. Takwa embareleliwa nni?
3. Dhinama dhinkoddiyidhiwa nni ototiwa?
4. Mukalelo gani ombareliwa dhinama?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Dhinama dha mwini”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu ‘ye’

Manje, mukwaye, enddimuwa, Iyene

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: thebe, mmurini, mwiko, mutakwani, dhinvava, maani, dhinvava

1. Nyakoko onkala _____ viina otakulu.
2. Poddogoma na Dowu ankala _____.
3. Evagwe envavela _____.
4. _____ ya ng’ombe enokosiwana sapho.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Dhinama dha mwini sisile dhinkala mpule
mbaliwani, ninga mutakwani viina mwiko.

Mwa dhinama esi dhikana esile dhinkala mwiko ninga: nyakoko, thomoddo,
nowa na dhiina.

Ovano olebe
nladaniyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Dhinama dha mwini sisile dhinkala mpule
mbaliwani, ninga mutakwani viina mwiko.

Dhinama dhinkala mutakwani siisi: Dowu, nyarugwe, poddogoma, pangoli,
nyakoko, namunguni, kwadde, mulema, baala, muhegu, rinoseronti, mujili,
thangwe, thomoddo na nowa.

Mazu ana etapulelo mamodhene- mazu oteene ana etapulelo yoologana.

Ninga: Mutakwani – mwini

Thebo - dowu

Mulema, namatota na Munyinga

Werilege ddi Munyinga wavithukulela ninga mwene wa mwini, sabwa ya wopiya waye dhinama dhooteene dhanimova, vano mulema kamova wene.

Labo nimodha namatota wadhowile mwini na anabwa aye otota, ovolowa mukwegweni amuthawaga muzogwe warubwa.

Munyinga odha ovolowamo mukwegweni mpule mwali mulobwana na anabwa aye, mulema viina ovolowamo amuthawaga muzogwe warubwa.

Mukwegweni Munyinga amoonaga namasapa oyiloga:

- kathukula teji dhawo wavaye anabwa aje.
- Wi miyo ddigamala ddiwuje weyo, kaddinfuna okana mabasa otakuna teji ddigamala ddiwutakune weyo.

Mulema odhulu waliye oyiloga:

- Mbwana kuwiwale elogile mwene wa mutakwani?
- Wajiye anabwa wila iyene agamala awuje weyo, wi miyo ddigamala ddimuje iyene.

Munyinga mwiwale iye mazu alogile mulema obudduwa mukwegweni athamagaga mwaha wa wova otakuniwa na mulema.

Noona mulema oyevelevi owavuna akwaye mulobwana na anabwaye, munyinga, sabwa ya oxaga wa mulema.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ovithukulela – ovithithimiya

Mukwegweni – mulejeni

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni?
2. Dhinama dhiina dhamovela nni poddogoma?
3. Namasapa wadhowele nni mukwegweni?
4. Ciini elogile mulema emuthawiyile poddogoma?
5. Muthaka wengeselile weyo onisunziya nni?
6. Erima ya ecilrapi eji jiivi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mulema, namatota na Munyinga"

Ovano ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'to'

Namatota, ovolowa, otota, ovolowa

Ntapulelo na mazu

Werilege ddi Munyinga wavithukulela ninga mwene wa mwini, sabwa ya wopiya waye dhinama dhooteene dhanimova, vano mulema kamova wene.

1. ____wamuthawa muzogwe warubwa.
2. ____kathukula teji dhawo wavaye anabwa aje.
3. Wi ____ddigamala ddiwuje weyo.
4. Mwiwale ____mazu alogile mulema obuddu.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Okwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: miyo, weyo, iyene, iyo, nyuwo, awene

Oliganiye mukaderinoni mwawo mazu ana etapulelo mamodhene.

Ovithukulela.	.namasapa
Mukwegweni.	.wakosilege
Werilege.	.werilege
Namatota.	.ovithithimiya

Olebe dhoowubuwela mwaha wa dhinama dhootota.

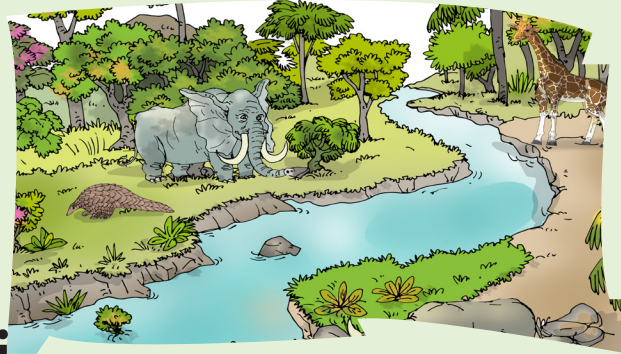

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na namatota wa dhinama mukaderinoni mwawo.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Namatota, ovolowa, ovolowa, mukwegweni

Mutakwani

Mutakwani muddebe munkala miri, makupu, maani, dhinama na dhiina.

Miri dhinkala mutakwani dhiimela wooka, dhiina dhinobala milima dhoojiwa ninga: Mukokonoriti onbala kokonoriti, mucinddu onbala cinddu, mucambalawe onbala cambalawe, amenduwa na dhiinaguwa.

Mutakwani munokala dhinama dhinlogiweca viina dhinziweya vaddiddi ninga poddogoma, nowa, dowu, makako, mujili, kwali, kaga, nyarugwe na dhiina.

Othiya wa dhinama dhinkala mutakwani, dhikalawo dhinkala na athu, dhinlogiwa dhinama dha ofuwa ninga: mwanaku, mbuzi, ng'ombe, mwanabwa, paaka, namarogolo na dhiina.

Dhinama dhooteene dha mutakwani obe dha ofuwa dhinofwanyela obareliwa viina winanela ya wi dhinatotowe.

Kwathi ya oLujela oyikala takwa enddimuwa ena miri dhinddimuwa dhintayiwa tabwa.

Cibarene enofwanyela obarela miri dha mutakwani na dhinama aba mabasa a athu oteene ya wi dhinaguve ototowa.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Takwa - muddebe

Kugulu - kama

Mujili- guluwe ya mwini

Dowu- thebo

Ototowa-ogoma, otolowa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Dhinama gani dhoofuwa dhili vatakulu vawo?
3. Miri na dhinama dhinbareleliwa nni?
4. Ciini eli kwathi ya Olujela?
5. Miri dha mutakwani dhimela woka siivi?
6. Weyo waromaga woona dhinama dha mwini? Wuuvi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Mutakwani "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'kwa'

Mutakwani, dhinama, esile, kwadde,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: dhinmela, onkala, enkoyiwa, dhimpopiwa

1. Ng'ombe na bufwalu _____ na vasina.
2. ojile oyikala takwa _____ dhinama.
3. Miri dha mutakwani _____ wooka.
4. Mwanaku _____ vamodha na athu.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Mutakwani muddebe munkala miri, makupu, maani, dhinama na dhiina.

Miri dhinkala mutakwani dhiimela wooka, dhiina dhinobala milima dhoojiwa
ninga mmangelra, onbala manga, mukokonoriti onobala kokonoriti.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Mutakwani munokala dhinama dhinlogiweca viina dhinziweya vaddiddi
ninga poddogoma, nowa, dowu, nyarugwe na dhiina.

Othiya wa dhinama dhinkala mutakwani dhikalawo dhiina dhinkala na
athu, dhinlogiwa dhinama dha ofuwa ninga: mwanaku, mbuzi, ng'ombe,
namarogolo na dhiina.

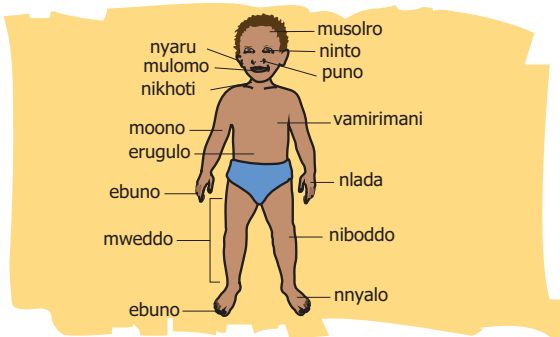
Dhinama dhooteene dha mutakwani obe dha ofuwa dhinofwanyela obareliwa
viina winanela ya wi dhinatotowe.

Olebe dhoowubuwela mwaha wa dhinama dhoofuwa.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na muri wa mutawani mukaderinoni
mwawo.

Maningo a muthu

Maningo a muthu akana dhaano dhothiyana-thiyana, dhinlaba mumodhani na mukalelo wapaama.

Maningo a muthu angaweya dhipaddi tharu, ninga: Musolro, nningo viina meddo na nyoono.

Musolro okana mento, puno, maru, mulomo na nthithi.

Nningo nikana nikothi, vamirimani na erugulu. Nyoono dhikana makono, dhingunguno, mada na dhibuno. Nyeddo dhikana takwi, maboddo, manyalo na dhibuno.

Mmusolroni mukala epaddi ya thima vaddiddi mwa athu, epaddi eji ya thima eli mmusolroni ogoogo. Eji epaddi enlabiya muthu weteene. Dheeteedhene dhinkosa muthu onlabiyiwa na ogoogo.

Na mento muthu onowonana, maru onovuruwanana. Puno onovumana viina onowiwana dhilobo dhonukela, mulomo onojana viina onologana.

Nyoono na meddo dhaano dhinimulibiya muthu.

Na nyoono muthu onolabana mabasa menjene, na meddo onoweddana.

Dhipaddi esi dheeteene dhikana mabasa mwa muthu viina dhinofwanyela winaneliwa.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Thima- ya maka-maka   **Olibiya -** ovaddiya vaddiddi

Ovuruwana- wiwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

2. Musolro wa muthaka obu buuvi
3. Ologe nzu nintonya omodha wa nzu ovuruwana.
4. Ciini enlabela ogoogo mwa muthu?
5. Dhaano gani dhinfwanyeya omusolro?
6. Maningo a muthu angaweya dhipaddi ngasi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Maningo a muthu"

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: musolro, nningo, meddo, ogoogo, nyoono.

1. Mmusolroni mukala_____.
2. _____okana mento, puno, maru, mulomo.
3. _____nikana nikothi, vamirimani na erugulu.
4. _____dhikana taku, maboddo na manyalo.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Maningo a muthu akana dhaano dhothiyana- thiyana, dhinlaba mumodhani na mukalelo wapaama.

Maningo a muthu angaweya dhipaddi tharu, ninga: Musolro, nningo, meddo na nyoono.

Musolro okana mento, puno, maru, mulomo na nthithi.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Nningo nikana nikothi, vamirimani na erugulu, nyoono dhikana makono, dhingunguno, mada na dhibuno, nyeddo dhikana takwi, maboddo, manyalo na dhibuno.

Mmusolroni mukala epaddi ya thima vaddiddi mwa athu, epaddi eji ya thima eli mmusolroni ogoogo. Eji epaddi enlabiya muthu weteene. Dheeteedhene dhinkosa muthu onlabiyiwa na ogoogo..

Olebe dhoowubuwela mwaha wa maningo a muthu.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na muthu mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Musolro, nningo, meddo, nyoono, mento, nthithi

Mikalelo dha obarelana maningo

Miyo ddincemerwa Sara, wila ddikale mugumi viina ddikane maningo a owarara, ddinofwanyela okosela malabo oteene cibanti mmaningoni mwaga.

Na membesi ddigavenya ddinroma owaba, okweca meeno na mulala obe na muxuwaki, ddinosamula nthithi naga, ddinowabala guwo dhocena, ddigafunaga oja obe ddigamala ddinonawa mada na sabawu obe na munddura.

Na masabuddu oteene ddinodhowa oja mpilra na akwaga wila ddiwarariye maningo aga. Ddigamala oja mpilra na akwaga, ddigafiya vatakulu ddinowaba viina ddinosuwa nthithi naga na ekuwa wila ddivenyiyemo suzu.

Ddigamala ddinowawakela abaali aga mabasa a vatakulu ninga: osuwa dhoobo, oseela mba na vatakulu, wi dhootedhene dhikoddele othawa ototeya mareda.

Vatakulu ababihu anopiya dhooja dhinvaya egumi, dhinbarela mareda na dhinlibiya maningo.

Iyo vatakulu vehu ninokokomeziwa ong'wa manje vaddiddi na okosa ejile enoona iyo wi enonikalela.

Noona muthu weteene onofwanyela obarela maningo aye akoselaga oyesa viina wi akoddele.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Olibiya- owarariya, ovaddiya vaddiddi   **Owakela-** okamiyedha

Cibanti – ovisasanya deretu wi okoddele   **Ekuwa** – maani ana mataba mang'ono ansuwiwana nthithi

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanikukuni apa?
2. Ciini enkosa Sara agavenya na membesi?
3. Nzu ekuwa nintapulela nni?
4. Sara ondowela nni oja mpilra na masabuddu?
5. Weyo onja mpilra na woragani?
6. Maningo ambareliwa dhaavi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Maningo a muthu"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Obarela, owaba, oyesa, suzu, maningo

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: musolro, nningo, meddo, ogoogo, nyoono.

1. Mmusolroni mukala_____.
2. _____okana mento, puno, maru, mulomo.
3. _____nikana nikothi, vamirimani na erugulu.
4. _____dhikana taku, maboddo na manyalo.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Miyo ddincemerwa Sara, wila ddikale mugumi viina ddikane maningo a owarara, ddinofwanyela okosela malabo oteene cibanti mmaningoni mwaga.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddimma dha mazu

Na membesi ddigavenya ddinroma owaba, okweca meenona mulala obe na muxuwaki, ddinosamula nthithi naga, ddinowabala guwo dhocena, ddigafunaga oja obe ddigamala ddinonawa mada na sabawu obe na munddura.

Namasabuddu oteene ddinodhowa oja mpilra na akwaga wila ddiwarariye maningo aga. Ddigamala oja mpilra na akwaga, ddigafiya vatakulu ddinowaba viina ddinosuwa nthithi naga na ekuwa wila ddivenyiyemo suzu.

Ovano olebe dhoowubuwela mwaha wa maningo a muthu.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladdaniyo na muthu bagafula guwo mukaderinoni mwawo.

Oyesa wa muthu

Muthu ddi muthi onofwanyela oziwa mikalelo dha winanela maningo aye, vowi egumi ja maka maka mwa athu oteene.

Noona enofwanyela winanela na merelo ninga: owaba, malabo oteene, onawa mada niyinathi viina nigamala oja, okweca meeno ogavenya obe ogamala oja.

Ofula guwo, ofula magono, oseela mba na vatakulu, wabala guwo dhawingoo, oluwa nthithi, wika manje osintina na onawa mada ogadhaganawo.

Muthu weteene onkooda ofwariya merelo aba mareda anomukalela vakuvi.

Okosela oyesa maningo ja deretu vaddiddi mwa athu, sabwa ya wi ogakana maningo ocena onokana egumi yapaama.

Wunuwa muderetuni mwa muthu ononeya na oyesa, muthu weteene oyinkosa mikalelo esi dha oyesa, ebari-bari kankana egumi ya deretu, onofwanyika mareda ninga: a pele, tinya, kolera, na dhiina.

Muthu weteene onofwanyela okosela oyesa maningo.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Winanela- oriya

Dhawingoo- dhocena, dhokoddela

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyo apa?
2. Muthu onkocelani meeno masiku oteene?
3. Mareda gani antoteya muthu agayikane oyesa?
4. Ciini entapulela wabala guwo dhawingoo?
5. Ciini enupadduwela ogayikane oyesa?
6. Onfulaga guwo dhawo baani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Oyesa wa muthu "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'no'

Ononeya, maningo, onokana, egumi

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: ja deretu, ocena, dhawingoo, ya deretu

1. Iyene owabala guwo_____.
2. Okosela oyesa maningo _____vaddiddi.
3. Maningo _____anokana egumi yapaama.
4. Oyinkosa oyesa kankana egumi_____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Muthu ddi muthi onofwanyela oziwa mikalelo dha winanela maningo aye,
vowi egumi ja maka- maka mwa athu oteene.

Ovano olebe
nladaniyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimu dha mazu

Noona enofwanyela winanela na merelo ninga: owaba, malabo oteene,
onawa mada niyinathi viina nigamala oja, okweca meeno ogavenya obe
ogamala oja.

Ofula guwo, ofula magono, oseela mba na vatakulu wabala guwo dhawingoo,
oluwa nthithi, wika manje osintina na onawa mada ogadhaganawo.

Muthu weteene onkodda ofwariya merelo aba mareda a nomukalela
vakuvi.

Olebe dhoowubuwela mwaha wa oyesa wa muthu.

Olebe nladdaniyo na muthu bagafula guwo mukaderinoni mwawo.

Dhaano dha maningo

Dhaano dha maningo- nikuru na dhaano dhotakulu dhinfiyiya mmaningoni osadduwa wa mwiili. Mabasa a dhaano esi, bosaddula makalelo a mwiili (omoneya, oruma, oviya, olibiya ezivelo ya vanlumini)

Dhaano dha maningo siisi: wona, wiwa, obabasa, onukela, vanlumini.

Makalelo a obarela dhaano dha maningo baaba: wona (meento) aba muthu onowoonana noona kinfwanyela wang'ana vaddiddi televizori, muthitho, komputadori vakuvi, wang'ana nzuwa vaddiddi.

Wiwa (mayaru) eji yano enwodha athu wiwana, wi winanele yano eji kinfwanyela ovuruwana dhilobo dhoruma, Kukuwe omaruni wa mukwawo, kuwike dhilobo omaruni.

Obabasa (mada) eji yano enziwa muthu wi akana enthidda iyene noona enofwanyela okalaga na mada ocenene, viina onathidde dhilobo dhooviya vaddiddi.

Onukela (puno) eji yano enwodha muthu wiwana dhilobo dhonukela noona kinfwanyela wiika dhibuno mpunoni, onathidde puno ogavumaga.

Dhoziva (nlumi) eji yano enziwana muthu akala dhooja na dhoong'wa dhinoziva obe dhinonyunya, kinfwanyela oja dhooja dhooviya, kwike dhilobo vanlumini.

Muthu weteene onofwanyela winanela dhaano dha maningo ninga okuputha, osuwa deretu akanaga dhaano dhooteene dhocena.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ovuruwana- wiwa

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Dhaano dha maningo dhinziwa weyo siivi?
2. Dhaano dha maningo ciini?
3. Dhaano dhimbareliwa dhaavi?
4. Mabasa a dhaano esi baavi?
5. Mento ambareliwa dhaavi?
6. Weyo ombarela dhavi dhaano dhawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Dhaano dha maningo"

Ovano ovuruwane

Ovano ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'dhoo'

Dhooteene, dhoocena, vanlumini, dhooja

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuuro dhinjomba na mazu antonya: (puno), (mayaru), (mada), (nlumi), (meento)

1. Yano enwodha muthu wonana. (_____)
2. Eji yano enwodha athu wiwana. (_____)
3. Yano enziwa muthu wi akana enthidda iyene. (_____)
4. Wiwana dhilobo dhonukela. (_____)
5. Orawurana dhooja na dhoong'wa. (____)

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Dhaano dha maningo- nikuru na dhaano dhotakulu dhinfiiya mmaningoni osadduwa wa mwiili. Mabasa a dhaano esi, bosaddula makalelo a mwiili (omoneya, oruma, oviya, olibiya ezivelo ya vanlumini).

Ovano olebe
nladaniyo

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Makalelo a obarela dhaano dha maningo baaba: wona (meento) aba muthu onowoonana noona kinfwanyela wang'anavaddiddi televizori, muthitho, komputadori vakuvi, wang'ana nzuwa vaddiddi.

Wiwa (mayaru) eji yano enwodha athu wiwana, wi winanele yano eji kinfwanyela ovuruwana dhilobo dhoruma, Kukuwe omaruni wa mukwawo, kuwike dhilobo omaruni.

Ovano olebe dhoowubuwela mwaha wa obarela dhano dha maningo.

Ovano olebe nladaniyo na ninto mukaderinoni mwawo.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo

Puno, mayaru, mada, nlumi, meento

Salada

Salada dhooja dhinvaya egumi mmaningoni. Mwa masasanyedho a salada eji dhinovedeya dhilobo ninga:

Meya kilu ya bathatha obe manguthi, oba, sabolra mmodha, mikwani ninga: kove obe mukwani wa nyemba wowakwanela, makuyeri mararu a makura, senora mmodha, muthengo wa mimbu dhowakwanela, mwinyu wowakwanela, pimenta mmodha, meeno meeli a alo ocila, mazayi mararu, nddimwi nimodha, mayonezi owakwanela na azetona owakwanela.

Masasanyedho

Orome osuwa dhilobo esi dheetedhene, ogamala ottereke mikwani, senora, bathatha obe manguthi, oba, mazayi na mimbu.

Dhigamala ovola, omugwadde bathatha mung'ono mung'ono obe manguthi, mimbu dhing'ono dhing'ono, senora, omugwadde sabolra, pimenta na azetona obulrucamo thagadha na otuwe mazayi.

Wike dhilobo esi dheetedhene mpusulranani wikemo oba otonyongoliwa, makura, alo wocila, mayonezi wowakwanela, nddimwi, wikemo mazayi, mwinyu ogamala ovuganye dheetedhene wehe mwinyu, bayi salada omala osasanyiwa.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Onburucamo- onvenyiyamo

Wakwanela- ofwanyelela

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Ciini envedeya wi okose salada eji?
3. Salada eji ensasanyiwa dhaavi?
4. Weyo waromaga okasanya salada?
5. Mmuruddani mwenyu munolimiwa milima dha salada?
6. Masalada meena anziwa weyo baavi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Salada"

Ovano
ovuruwane

Ovano ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ka'

Mukapatha, lituru, cikara, kilu,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: dhothapilra, dhooja, vaddiddi, nthithi

1. Onawa mada na sabawu oyinathi opiya_____.
2. Omage _____ogavedaga opiya dhooja.
3. Kinfwanyela oja _____dhooja dha makura.
4. Dhooja _____dhinototela diyabeti.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Masasanyedho

Mwa oyesa wa dhooja enofwanyela wang'ana makalelo a okoya, a osasanyiwa
na mudhidhi onfunani ojiwa. Mwa esidha, wi nibarele mareda mwa athu
ninokokomeziwa okosa makalelo ninga:

Ovano olebe
nladaniyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimma dha mazu

Athu oteene anokokomeziwa wi ang'anege deretu dhooja dhinguliya
mudila akala dhikuneliwa obe akala dhipiyeya deretu.

Malabo menji dhooja dhinguliya musadhini dhiyikoseliwaga oyesa
dhinotota mareda.

Kinfwanyela oja vaddiddi dhooja dha makura, dhilobo dhothapilra othawa
okana mareda ninga diyabeti na okuma vaddiddi.

Olebe mukaderinoni mwawo mazu ana etapulelo yothiyaniya.

Othiyana	oligana
Okana	
vang'ono	
Onyunya	

Osasanye salad a obe yopiya enziwa weyo.

Oyesa wa dhooja

Mwa oyesa wa dhooja enofwanyela wang'ana makalelo a okoya, a osasanyiwa na mudhidhi onfunani ojiwa. Wi nibarele mareda mwa athu ninokokomeziwa okosa makalelo ninga:

Ciini enfuneya	Maladdaniyo
Onawa mada na manje na sabawu oyinathi opiya dhooja	
Dhooja ninga mikwani dhiyinathi opiyiwa dhinofwanyela osuwiwa	
Omage nthithi ogavedaga opiya othawa omottela mbiyani	
Athu oteene anokokomeziwa wi ang'anegeteretudhoojadhinguliyiwa mudila akala dhikuneliwa obe akala dhipiyeya deretu.	

Malabo menji dhooja dhinguliyiwa musadhini dhiyikoseliwaga oyesa dhinotota mareda. Noona okosela oyesa dhooja já makamaka sabwa ya wi egumi enda mwa oyesa onkoseliwa mwa dhilobo dhooteedhene.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Onburucamo- onveniyamo

Wakwanela- ofwanyelela

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Musolro wa muthaka obu buuvi?
3. Dhooja dhinkoseleliwani oyesa?
4. Athu ankoddiyedheliwa nni oja vaddiddi dhothapilra?
5. Weyo onkoyaga dhaavi dhooja?
6. Ababi onologaga na weyo makalelo a oyesa?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Oyesa wa dhooja "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ka'

Mukapatha, lituru, cikara, kilu,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: okambulrele, otaganyiye, osuwe, salada, noona, onokana

1. _____ mbuga na bathatha.
2. oruome _____ dhilobo esi.
3. akalawo _____ meena ninga wa rapoyo.
4. _____ onja salada eji _____ egumi ya pama.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Dhooja dheetedhene dhinofwanyela okoyiwa mwego mwa deretu wi
dhinanyongeye obe dhinavudde.

Ovano olebe
nladaniyo

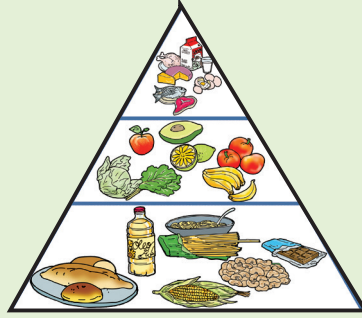

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Orome osuwa dhilobo esi dheetedhene, ogamala othelreke mikwani,
senhora, bathatha obe manguthi, oba, mazayi na mimbu.
Dhigamala ovola, omugwadde bathatha mung'ono mug'ono obe manguthi,
mimbu dhing'ono dhing'ono.

Ovano oliganiye mukaderinoni mwawo mazu ana etapulelo
yothiyaniya.

omaddulu	• dhootakala
nzuwa	vang'ono
vaddiddi	mamweri
dhookoddela	ogusuni

Dhooja dhinvaya egumi

Athu oteene wi akane egumi, anofwanyela oja dhooja dhinvaya egumi. Oja deretu kayiyo oja vaddiddi mbwenye oja misapo dha othiyana-thiyana dhinvaya egumi.

Dhooja dheetedhene dhinofwanyela okoyiwa mwego mwaderetu wi dhinanyongeye obe dhinavudde.

Kinfwanyela okoya mburo yonyetha obe moviya dhooja ninga: nyama, mukaka, keju, oba na mazayi. Esi dhooja dhinunuwiya viina dhinvaya vitamina, dhinofwanyela okoyiwa deretu.

Dhawima na milima dhinbaala vati ninga: malranja, manga, abakati, sambolra, senora na dhiina dhooja dhimbarela mareda mmaningoni.

Dhikalawo viina dhooja esile dhinvaya guru ninga: mbuga, pawu, makarawu, nambedde, mavila na dhiina.

Dhooja esi dheetedhene dhinofwanyela okosela oyesa wi abale anja akale deretu viina akane egumi yapaama.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Dhinanyongeye - dhinavudde   **Misapo** - dhooja dha othiyana-thiyana

Kambiriya - kwarutu dha nyumba   **Winanele** - ovikoyele

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Onfuna ologa esunzile iyo baani?
3. Dhooja dhinimunuwiya muthu siivi?
4. Oja deretu ciini?
5. Dhooja dhimbarela mareda siivi?
6. Dhooja gani dhinlimiwa mmuruuddani mwawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Dhooja dhinvaya egumi "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'vi'

Mavila, dhooja, vitamina, viina,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba:
dhooja, dhinunuwiya, oja,

1. _____ deretu kayiyo oja vaddiddi.
2. Esi dhooja _____.
3. Dhikalawo viina _____ esile dhinvaya guru.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Dhooja dheeteedhene dhinofwanyela okoyiwa mwego mwa deretu wi
dhinanyongeye obe dhinavudde.

Ovano olebe
nladaniyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Dhawima na milima dhinbaala vati ninga: mapapaya, malranja, mangiyawu,
manga, makaaju, abakati, sambolra, bathatha, senora na dhiina dhooja
dhimbarela mareda mmaningoni.

Ovano olebe dhoowubuwela mwaha wa oja onziveleliwa weyo.

Ovano olebe nladdaniyo na mulima onfuna weyo mukaderinoni mwawo.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Makarawu, mavila, abakati, dhinimunuwiya

Dhipano dhooeddana

Dhipano dhooeddana siisile dhinathukula athu viina mitholro mburo onvenyani mpaka ondowani.

Dhinothukula viina mitholro dhinddimuwa ninga dhilobo dhindana dhilabo esi dha otakulu viina mwari mwa elabo yehu.

Muthu agavedaga okosa oleddo wolapela ondowa na dhipano dhooeddana.

Nsaka na ovanene dhipano dhooeddana dhiyinjiva vaddiddi opitha masaka a wale. Mikukutha, karera, kamiyawu, nyota, cova, copela na sikaleta dheeteedhene esi dhinedda murampani.

Kamboyu na zolra dhinedda mujanjini. Mwanddiya, sikarera, paporo viina pangaya dhinedda mmajeni, mwiko na mpalra.

Balawu na elikopiteru dhinedda odhulu, noona dhinkuweliwa dhipano dhooeddana obe dhinvava odhulu, dhinthula mitholro na athu viina dhipano dhoowaguva.

Dhipano dhooeddana dhikana thima enddimuwa mwa athu.

Noona dhipano dhooeddana dhipano dhinfwanyela osasanya deretu sabwa ya wi dhinokamiyedha athu mmabasani mwawa.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Okamiyedha - omwakela muthu   **Mutholro** - mapuda a winjiva
Vukuvi - waddamela   **Muziweci** - muthu wosunza ontamela oziwa
vaddiddi   **Mpinddu** - nranjulo

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Dhipano dhinedda mwiko siivi?
3. Onfuna ologa esunzile iyo baani?.
4. Balawu enedda wuuvi?
5. Dhipano gani dhineddiwecana okuno ochuwabo?
6. Dhipano gani dhineddiwana mmuruddani mwawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Dhipano dhooeddana”

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu ‘ji’

Dhinathukula, mijila, murampani, menji

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: fugeti, dhinedda, thima

1. Kamboyu na zolra _____ mujanjini.
2. _____ eneddiyiwa na axitoronawuta.
3. Dhipano dhooeddana dhikana _____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Muthu agavedaga okosa oleddo wolapela ondowa na dhipano dhooeddana,
ogakala oleddo wawakuvi ondowa na meddo.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Nsaka na ovanene dhipano dhooeddana dhiyinjiva vaddiddi opitha
masaka a wale. Mikukutha, karera, kamiyawu, nyota, copela na sikaleta
dheeteedhene esi dhinedda murampani.

Olebe dhoowubuwa mwaha wa dhipano dhooeddana dhili vatakulu
vawo.

Ovano olebe
nldaniyo

Olebe nldaniyo na sikaleta mukaderinoni mwawo.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Fugeti, elikopiteru, mpinddu, makini

Othiyana wa dhipano dhooeddana

Dhipano dha weddana dhikana thima mwa athu oteene esi dhinowakamiyedha athu muleddoni mwawa viina dhinothukula mitholro.

Akalawo makuru nayi othiyana a dhipano dhooeddana ninga: esile dhinedda murampani, mmajeni, mujanjini na dhinedda odhulu.

Dhipano dhinedda mmanjeni obe mwiko siisi: mwanddiya, pangaya, lanca na paporo.

Paporo epano enthukula mitholro dhinddimuwa na dhoolemela.

Dhipano dhinedda murampani siisi: Sikaleta mota, karera, mukukutha, copela na cova.

Dhipano dhinedda mujanjini siisi: kamboyo na zora, kamboyo epano enathukula, athu na dhilobo dhinjidhene na muthengo mung'onovi.

Dhikalawo esile dhinedda odhulu ninga balawu na elikopituro. Balawu epano enedda vowaguva opitha dhipano dhooeddana dhootedhene enowathukula athu enjene opitha elikopitero.

Dhipano esi dhootedhene dhikana athu aneddiya, ole onimweddiya paporo oncemeriwa piloto wa paporo, oneddiya mukukutha xuferi, onimweddiya kamboyo makinixita, oneddiya balawu piloto.

Mwanddiya onocapiwa na ng'ombo ole oncapa mwanddiya oncemeriwa namacelrenga.

Dhipano esi dhinowakamiyedha athu muleddoni mwawa.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ocinga- weddiya sikaleta

Namacelrenga- ole oncapa mwanddiya obe sikarera

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Muthaka obu onga nni?
3. Makuru a dhipano dhooeddana baavi?
4. Ologe dhipano dhooeddana dhili mmuthakani.
5. Ole oncapa mwanddiya oncemeriwa aani?
6. Epano ya weddana enziveliwa weyo jiivi? Sabwa nni?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Othiyana wa dhipano dhooeddana"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'le'

sikaleta, mitholro, dhoolemela, muleddoni

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: mitholro, balawu dhinowathukula,

1. Paporo epano enthukula_____.
2. Karera na mikukutha_____athu.
3. _____epano enedda vowaguva.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Dhipano dha weddana dhikana thima mwa athu oteene esi dhinowakamiyedha athu muleddoni mwawa viina dhinothukula mitholro.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Akalawo makuru mayi othiyana a dhipano dhooeddana ninga: esile dhinedda murampani, dhinedda mmajeni, dhinedda mujanjini na dhinedda odhulu.

Olebe dhoowubuwela mwaha wa dhipano dhooeddana dhinuzivela.

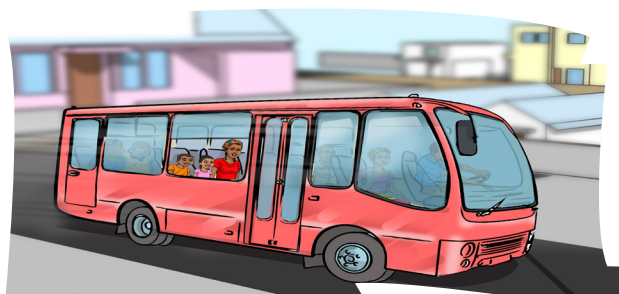

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na dhipano dhooeddana dhinuzivela mukaderinoni mwawo.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Kamboyo, oneddiya, makinixita, namacelrenga

Oleddo wa Nina

Wali mwana mwiyanawacemerawa Nina, iyene wakala murudda mung'ono wacemerawa mwabanama. Labo nimodha iyene wayikosa oleddo na mbale viina na maye adhowaga oChuwabo.

Awene ayidhowa vaweliwa karera, nfiyedhani Nina ologa na maye.

Nina – Kang'ana mmani karera enofiya, enddimuwa viina jofila, ndowe nawele.

Maye – Yindee mwana aga, karera eyifiya! ndoweni niwele, mbwenye nigilati epaddi ya vajanelani wi nivireliwege pevo viina noonege dhilobo dhinjidhene ninga: miri, mindda, balame, nyumba, athu na dhiina.

Mudila karera yanthamaga vaddiddi venevo awene ayiroma woona miri vira-vira viina Ruwi oyiloga na Nina:

Ruwi- kang'ana miri esile dhinowi vira-vira.

Maye- Yindde mwana waga sabwa ya othamaga wa karera.

Nina- oleddo obu kuzivilece karera yanthamaga vaddiddi, kanoni elo mudila mbwana Ruwi.

Ruwi- Ki ninalebe nni mwaha wa mabasa a feeriya?

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Kuzivilece - kukalile

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Anamaloga muthaka obu baani?
2. Ciini yakoddile omuzivela Nina muleddoni mpu?
3. Weyo waromaga okosa oleddo wolapela? Wadhowa wuuvi?
4. Ruwi na Nina kawodhile okosa mabasa a oxikoola. Sabwaya ja nni?
5. Labo nimodha iyene wayikosa oleddo. Iyene aani?
6. Awene ayidhowa vaweliwa karera. Awene anni?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Oleddo wa Nina"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ja'

Vajanelani, labo, jani, vajanjini,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburowo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: vaweliwa, kamboyi, Ruwi,

1. Awene ayidhowa_____karera.
2. Viyaji eji ninomuthukula_____.
3. Mudila_____wanthamaga vaddiddi.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Hoo, mwanaga karera enddimuwa jofila viina ekoddela vaddiddi! Ndowe
niwele, mbwenye ndowe nigilati vajanelani.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Wali mwana mwiyanawo wacemeriwawo Nina, iyene wakalawo muruddawo mung'ono
wacemeriwawo mwabanama. Labo nimodhawo iyene wayikosawo oleddo na maye
adhowagawo ochuwabowo.

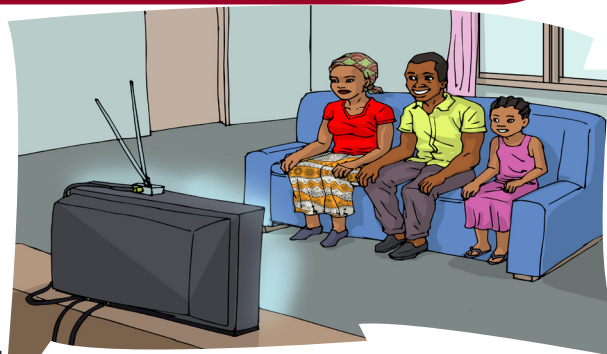
Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyowo na paporowo mukaderinoni mwawowo.

Olebe dhoowubuwelawo mwahawo wa oleddowo wakosilegewo weyowo.

Ovuruwane viinawo ologewo mazinawo a malebowo a mazuwali ali muciddowo.

Ochuwabowo, enthamagawo, vajanelani, amakakowo

Dhipano dhoologana

Dhipano dhoologana sisile dhinvaviya mipaganyo dhifiyiyaga mwa athu ninga: radiyu, televizawu, jorinali, muthitho, njangalra, revixita, telegarama, kureyu, tiyaturu na sinema.

Radiyu epano enlaleya mapadduwo a mmawani, na amwilaboni.

Muthitho epano enlogiwana na muthu onkala wolapela ofiyiyaga mpaganyoya vowaguva. Dhikalawo mikalelo miili dha mithitho: muthitho wa vatakulu, na selulari.

Na selulari, anamasunza anolaba na interineti awodhaga otamela ofwanya ejile enveda awene oziwa ninga masunzo oxikoola.

Televizawu epano enlaleya na enlagiya mapadduwo a mmawani, mwilaboni mwehu na dhilabo dhiina dhootakulu.

Telegarama, revixita, jorinali na njangalra dhipano dhoologana dhindana mipaganyo dhoolebiwa.

Tiyaturu na sinema – dhinolaleya oniyaga dhokosa ninga mavego na dhisangu-sangu dhinlagiya esile dhinireya siku na siku.

Dhipano esi dhikana thima sabwa ya wi athu anoziwa mapadduwo ammawani na dhilabo dhootakulu.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Mpaganyo - muselu   **Marondda** - dhilobo dhoguliya

Ebari-bari - ologa dhilobo dhofwanyele

Dhopadduwa - dhilobo dhireyile

Wolapela - widdayi

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoonavo weyo vanladdaniyo apa?
2. Ologe dhipano dhoologana dhili mmuthakani.
3. Dhipano dhoologana dhinlabiwecana ovanene siivi?
4. Thima ya dhipano dhoologana jiivi?
5. Epano ya ologana enlabana weyo vaddiddi jiivi?
6. Vaxikoola vawo vanokosiwa visangu-sangu?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Dhipano dhoologana"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'le'

Radiyu, mmawani, kureyu wolapela

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuuro dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: muthitho, mapadduwo, enjene,

1. Radiyu epano enlaleya_____.
2. _____epano enlogiwana na muthu.
3. Athu_____anlabecana televizawu

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Televizawu epano enlaleya na enlagiya mapadduwo a mmawani, mwilaboni
mwehu na dhilabo dhiina dhotakulu.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Selulari ayili ologiwana, anamasunza anolaba na interineti awodhaga
otamela ofwanya ejile enveda awene oziwa ninga masunzo oxikoola,
makalelo a ononelamo dhilobo dhinjidhene..

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe dhoowubuwela mwaha wa dhipano dhoologana
dhili vatakulu vawo.

Olebe nladdaniyo na dhipano dhoologana dhili vatakulu vawo
mukaderinoni mwawo.

Ovano ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Jurinali, interineti, mwilaboni, dhootakulu

Murampani

Murampani mudila munvira athu na dhipano dhooeddana dhothiyana-thiyana ninga mukukutha, nyota, sikaleta, karera, taratori, copela na dhiina. Na dhawene enofwanyela wi athu eddegemo deretu aviriyagamo gano dhooeddana murampani.

Oyinanabuwe rampa enofwanyela wang'ana oku na oku woone akala kunda epano ya weddana ogamala ovire wi onatoteye ngovi.

Oyiwabuwe rampa bugathamaga, oyivegege murampani, wang'anege vizinddiyelo dha murampani.

Ogeddaga murampani, weddege makome viina ovirege omononi woja wi owodhe woona deretu esile dhinda osogolro wawo.

Masiku oteene mwilaboni mwehu munologiwa dhilobo dha ngovi dhimpadduwa murampani.

Esi dhimpadduweca ya wi athu enjene kanziwa gano dha murampani, enofwanyela waddeliwa athu oteene makalelo aba.

Rampa esile dhiina ezinddiyelo ya simaforo akala ninthidda liju namataba a manddimwi, kuwabuwe mudhidhi onvira mikukutha obe dhipano dhiina.

Ogoona liju na ofila enofwanyela wabuwa sabwa ya wi mudhidhi wa wabuwa.

Ogawabuwaga wedde mmpasaderani.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ngovi – onyigaliwa na mukukutha murampani

Malremezo– gano dha murampani

Pasadera– mikwereto dhowinjiva dhinlebiwa murampani wi athu aviregevo agalupaga rampa **Pambano**– vego vangumana dila nayi

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyo apa?
2. Ciini entapulela nzu pasadera?
3. Ciini enfwanela weyo okosa oyinanabuwe rampa?
4. Ciini enkosaga weyo oganfanya mulivali bagalupa rampa?
5. Ciini entapulela simaforo agathidda liju nofila ?
6. Murampani munopadduwa ngovi dhinji. Sabwaya jani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Murampani "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ra'

Ezinddiyelo, munvira, dila, murampani

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: malremezo, wasunziyaga, ayuluvali

1. _____ a weddana murampani.
2. Enofwanyela wakamiyedha_____.
3. Anddimuwa anofwanyela_____ayima.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Murampani mudila munvira dhipano dhooeddana dhothiyana-thiyana
ninga mukukutha, nyota, sikaleta, karera, taratori, copela na dhiina.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Ezinddiyelo yowaddela: enkala tabuleta ya kwadiradu obe ya retangulu
viina mwarimwa munokala malremba a nthabo, dhintonya ya wi athu avire
viina vanowimela mikukutha dhinathula athu.

Ovano olebe dhoowubuwa mwaha thima ya dhizinddiyelo dha
murampani.

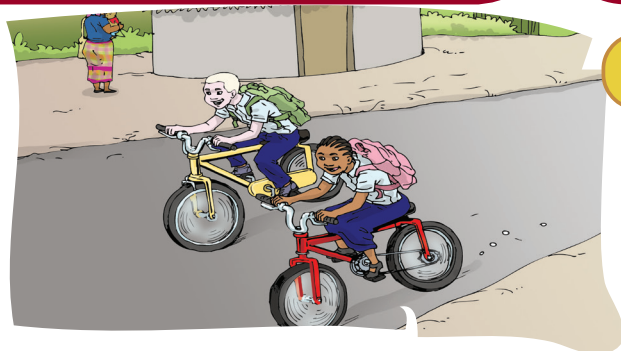
Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na ezinddiyelo ji ezinddiyelo ya
murampani mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Malremezo, entonya, ogalupa, malremba

Alima na Ruwi

Werilege ddi mwana mwiya wacemerwa Alima na mukwaye Ruwi, Awene anandana vaddiddi, na maddimingu oteene andowa ovega mburo wa mavego a ayima.

Agadhowaga mudila, awene anloga dhicilrape dhoothiyana thiyana.

Alima- Ruwi weyo onozwiwa! Nzilo baddigadhana wa titiya waga, mudila mwayikala dhipano dhooeddana dhinjidhene, mwadhawene ddayikana makathamiyo olupa rampa. Venevale olofya mwiya wa nriyo iyene oloddikamiyedha olupa rampa.

Ruwi- Ki venevo iyene wawukamiyedhe dhaavi wila olupe rampa?

Alima- Voroma sinyalra Amina olowang'ana dhipaddi dhootene wi woone akala kuwadha mukukutha, mmaleliye oloddikamiyedha olupa.

Ruwi-Humm! Ejo ja deretu. Ovano, nddowe nasunziye akwehu mikalelo dholupa rampa.

Alima- oyeeee! Ovano nooteene nimala osunza makalelo olupa rampa ndoweni nibeni!

La la la la la la ...

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ngovi – onyigaliwa na mukukutha murampani

Malremezo- gano dha murampani **Opeya**- ovoreya ontota dhilodda

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyo apa?
2. Anamaloga muthaka obu baani?
3. Ruwi na mukwaye Alima adhowa ovega wuwi?
4. Awene a anandana vaddiddi. Awene anni?
5. Ruwi wawagalala vaddiddi. Sabwaya ja nni?
6. Wamukamidhe Alima olupa rampa baani?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Alima na Ruwi "

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ge'

Makome, nang'anege, mpasaderani nivirege,

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: rampa, Ngovi, dhooeeddana

1. Dina onologa na _____ aye Lina.
2. Olupa _____ enofwanyela okala cenjewa.
3. Mikalelo dhapaama _____ murampani.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Ogeddaga na meddo murampani, weddege makome viina ovirege omoononi
woja ya wi owodhe woona deretu esile dhinda osongoro wawo.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Ngovi elobo ya wopiya noona nibarele neddaga paama sabwa ya wi
anameddiya mikukutha masiku meena kanviriyamo gano esi dhooeeddana
murampani, anodduwala dhisunzilani.

Olebe dhoowubuwela mwaha wa ovibarela murampani.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe nladaniyo na muthu amukamiyedhaga muluvali
olupa rampa mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Waweluza, anopeya, masiku, asupayi

Musambiki

Musambiki Elabo ena dhoorela viina ekana maporovinsiya kumi.

Omadhulu okana maporovinsiya mararu ninga: Nampula, Kabu Delegadu na Niyasa.

Vari-vari vakala maporovinsiya manayi ninga: Tete, Zambeziya, Manika na Sofala.

Ogusuni okala maporovinsiya mararu ninga: Gaza, Nyambani na Maputhu.

Porovinsiya yehu ya oZambeziya enokosa maddile na, Tete na Elabo yo Malawi. Ogusuni enokosa maddile na Porovinsiya ya oSofala.

Omadhulu wa Zambeziya, onokosa maddile na maporovinsiya a oNampula na oNiyasa. Muthethe wa Zambeziya Kelimane ononiweca na nzina na Chuwabo. Omadhowelo wa nzuwa enokosa maddile na Tete, omapathuwelo wa nzuwa nikana bara ecemerwa indiku.

Porovinsiya eji ekana kwathi makumi meeli na biili (22).

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Bara – osezano

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Musambiki ona maporovinsiya mangasi?
2. Kwathi ya porovinsiya yawo jiivi?
3. Nzina na Porovinsiya yawo thivi?
4. Porovinsiya ya oZambeziya ena kwathi gansi?
5. Omadhulu wa Zambeziya onkosa maddile na porovinsiya gani?
6. Weyo waromaga odhowa muthethe wa porovinsiya yawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Musambiki"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ddi'

Vaddiddi ogusuni, maddile, Afirika

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuuro dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: Musambiki, Kelimane, dhoorela,

1. Musambiki Elabo ena _____.
2. _____ elabo ya okoddela vaddiddi.
3. Kwathi ya Zambeziya ji _____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Mosambiki elabo ya okoddela vaddiddi ena mwego mokoddela munziveleliwa
odha athu a dhilabo dhootakulu woona dhilimo

Ovano olebe
nladaniyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddimu dha mazu

Kwathi enddimuwa ya omadhulu ji Nampula, kwathi enddimuwa ya varivari
ji Bera vano kwathi enddimuwa ya ogusuni ji Maputu, vano kwathi ya
oMaputu ji enddimuwa ya elabo ya Musambiki.

Omudhi wa mazu

Omudhi wa mazu: mazina anvera vaniparani vamazu.
Ogwadda – ogwaddiwa, ogwaddeca, ogwaddana

Olebe mukaderinoni mwawo omudhi wa mazu aba.

Okosa	Okoseca		
Oluwa			
Olima			
Ologa			
Okana			

Ovano olebe dhoowubuwela mwaha wa dhoorela dhili mmuruddani mwawo.

Athu a oZambeziya

oZambeziya okala athu a malogo othiyana thiyana. Vakala aLomwe, aChuwabo, aSena, aMakhuwa na aNyanja.

Malogo a oZambeziya anothithimiya okalawo wa porovinsiya eji, iyo noteene ninothukula porovinsiya eji vamirimani.

Athu a oZambeziya akana murima wofwaseya na wokoddela vaddiddi.

Anoziveliwa osunza, olima, ofuwa dhinama, mabasa opiya mwinyu, othadda na osunziya.

Vazambeziya vanologiwa malogelo ninga: echuwabo, elomwe, esena, emakhuwa na meena.

Achuwabo anoziveliwa olima mbuga, nambedde, bweri, pagura, engolrozi, maranja, garoso, solroko na koko.

Nlogo na olomwe anolima dhilobo ninga: nambedde, fwarinya, mpeza, bathatha, mandduwi, cibamba, bweri, mavila na dhiina.

Ayana enji a oZambeziya anamasuzunziya na enferimera.

Alobwana enjene anothidda mabasa othiyana thiyana, ninga oxufero, otakisixita, onamasunziya, anamalrondda na menaguwa.

Athu oZambeziya, aleleya vaddiddi. Noona emwerumweru kinamwala omentoni.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Nlogo – nikuru na athu

Mada-malrondda – ganyuganyu

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Mabasa gani anthidda achuwabo?
3. Dhinama gani dhinfuwiwa mmuruddani mwawo?
4. Ayana enji a vazambeziya anlaba wuuvi?
5. Ciini enziveliwa olima nlogo na alomwe?
6. Iyo noteene ninothukula porovinsiya eji vamirimani.
  - i. Iyo na anni?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Athu a oZambeziya"

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu aba: dhinama, Achuwabo, makuthi,

1. _____ anoziveliwa olima.
2. oMukuba anolima _____.
3. Alomwe anoziveliwa ofuwa_____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela namasunziya

Ayana enji a vaZambeziya anolaba oxikoola asuzunziyaga ayima wengesela na oleba, enaguwa anolaba oxipitale alabelaga wavulumuca aredda.

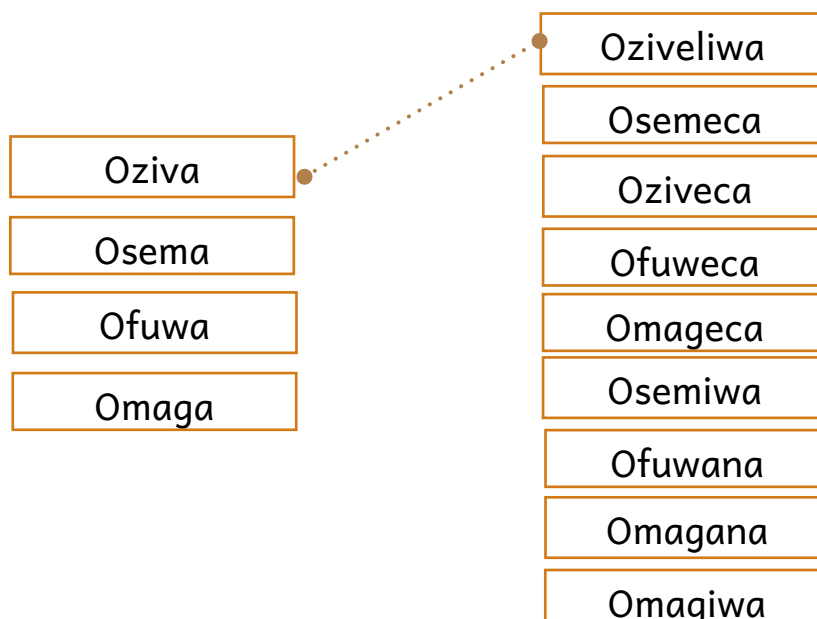

Ovano olebe
nladaniyo

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

vaZambeziya athu oteene anoziveliwa osunza, olima, ofuwa dhinama, mabasa opiya mwinyu, othadda, osunziya muxikoola, oxuferu, okosa takisi, onferimero, omesilri osema, omaga nyumba na menaguwa.

Oliganiye mazu ali muciddo anveyedhelana omudhi wa mazu aba

Dhoorela dha mwilaboni

Dhoorela dha mwilaboni siisile dhintonya yeddelo yoteene ya ana nlogo ninga: ezamani, mazoma, mikalelo, yabalelo, elogelo, majelo na dhiina dhinatuvuriya munlogoni mwawa.

Porovinsiya ya oZambeziya ereela mwa mimburo dha thima dhiina maleba ayindduwaleya oromana mazoma ancethiwamo ninga: nyambalro, nikece, muthengo, ebonddo, na meena.

Mazoma aba ancethiweca malabo a mathanga viina vanthambilriwa aleddo.

Porovinsiya ya oZambeziya ereela eromaga na mimburo dha thima dha maleba ayindduwaleya ninga kapela enthithimiyiwa na nzina na Sinyalra wa dhilabo dhootedhene ya oMaluwa oMilanji.

Muthethe wa vachuwabo vakala, mburo wa nleba wayindduwaleya eli kapela ya wale ya Katedrali ya vaChuwabo emagiwe yaka ya 1776.

Mazoma na mimburo dha thima dha maleba, dhintonya dhoorela dha ananlogo a oZambeziya.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Kwathi – muthethe, oboma   **Mwaha** – sabwa   **Mazoma** – macethelo
Orela – ofuma   **Nleba** – ezinddiyelo enubucedha mapadduwo
Sinyalra – nyanyi

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Kaloga mimburo dha maleba dha vaChuwabo?
2. Kwathi gani ena dhoorela dha miri na dhinama?
3. weyo waromaga woona mburu wa maleba?
4. Kapela ya sinyalra wa dhilabo dhootene eli wuvi?
5. Onkala weyo oyikala mmburo dha maleba?
6. Mzoma gani ancethiwa mmuruddani mwawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka “Dhoorela dha mwilaboni”

Ovano
ovuruwane

Ovano ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu ‘ddo’

Poddoma, mutakwani, ebonddo, sinyalra

Ntapulelo na mazu

**Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: ereela, alobwana, masekere,**

1. _____ anowoba ng’oma.
2. Ayana anowoba _____ acethaga.
3. Porovinsiya ya oZambeziya _____.

Ovano olebe

**Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya**

Mazoma na mimburo dha thima dha maleba, dhintonya dhoorela dha ananlogo a porovinsiya ya oZambeziya.

Osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Nzoma na nikece nicethiwa kwathi ya Namaroyi, nzoma nthi ninocethiwa na athu oteene, ayima, azombwe na athu anddimuwa, alobwana anowoba ng’oma ayana anowoba masekere acethaga na nowa.

Ovano olebe
nladaniyo

**Olebe dhoowubuwela mwaha wa mazoma ancethiwa
mmuruddani mwawo.**

Olebe nladdaniyo na ng’oma mukaderinoni mwawo.

Ofula, okoddela , okuputha

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Munlogoni, azombwe, nyakodde, eyithikitheliwa

Orela wa mathaka

Porovinsiya ya oZambeziya efuma na dhoorela dhoothiyana ninga: tantaliti, nddarama, miri, malugu ozerimela, bayixiti na dhoorela dha mwiko viina dha mbara.

Kwathi ya Ojile porovinsiya ya oZambeziya, ekana mimburu muntibiwa tantaliti olokalidade ya oMuyani viina dhinama dha mutakwani.

Tantaliti, nlungu na ozerimela ninlabiwana nfwabirika ensasanyiwana mithitho na viduru.

Kwathi dhiina ninga oPebani na oCinddi onotibiwiwa mathaka athima anithaniwa ilimita, zirikoniyu na rutilu.

oMulevala onotibiwa nddalrama, oMurumbala na oMulumbu onotibiwa malugu ozerimela ankuweliwa turumalina na nddalrama.

Onamaroyi, Omulumbo, Omulevala, Odere, oLujela, Omukuba okala dhoorela ninga miri dha pawufero, mbila, panjile, xanfuta, mutaxa, jambiri na dhiina.

Noona, porovinsiya yehu ekana enonivaya dhoorela dhinjidhene, enofwanyela niziwege obarela wi anihu, adhulu ehu obe athu eena afwanye dhooreladha.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Ofuma – orela   Ozerimela – ong'animela

Muwaku – kobiri, nranjulo

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enoona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Muthaka omalile weyo wengesela onloga nni?
3. Ciini enfwanyiwa o Jile olokalidadi ya Muyani?
4. Dhoorela gani dhili porovinsiya ya oZambeziya?
5. Tantaliti enkasanyiwa na nni?
6. Miri gani dhinfwanyiwa kwathi ya oNamaroyi?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Orela wa mathaka"

Ovano ovuruwane

Ovano ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'xi'

Bayixiti, mutakwani, oXinddi, mapula

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimbuo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: muntibiwa, oMulevala, mathaka

1. Mimburu_____ tantaliti.
2. oXinddi onotibiwiwa_____athima.
3. _____ onotibiwa nddalrama.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

oMulevala onotibiwa nddalrama dhilabiyedhiwa okosana mithitho,
makomputadori, maradiyu, kalravo, osaga, purusera na dhitagano
dhinaguwa.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

oPebane, oXindi, oMaganja, oChuwabo, oNamakura, oKarungu okala
dhoorela dhijidhene dha mbara ninga garopa, xerewa, mikamba, kala,
amexa, toddwe, malola, mapula, majembe, mutaraxa, lula na dhiina.

Ovano olebe
nladaniyo

Olebe dhoowubuwa mwaha wa dhinama dhinkala
mmuruddani mwawo.

Olebe nladdaniyo na mukukutha othibile mathaka mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Mithitho, dhoorela, purusera, maradiyu

Poronvisiya yaga

Zambeziya onkala vari va elabo ya Musambiki, kwathi ya oChuwabo elapelana oMaputo mwa km1600 odhowaga omadhulu.

Zambeziya okana Kwathi makumi na biili (22) viina okana muthethe oncemelriwa Kelimani obe ononiweca na nzina na Chuwabo.

Porovinsiya ya zambeziya enokosa maddile na dhilabo dhiina, ogusuni elabo ya oSofala, omadhulu na Porovinsiya ya oNampula na oNiyasa, omadhowelo wa nzuwa nikana elabo ya oTete na omapaddowelo wa nzuwa nikana bara ecemerwa indiku.

Elomwe, Echuwabo, Cisena viina Cinyanja malogelo anlogiwa na athu enjene abaliwe oZambeziya. Vano vaZambeziya vanologiwa dhilogelo dhinaguwa ninga Emanyawa, Elolo, Ekarungu, Emarenje, Emarevoni na Emunika.

oZambeziya Okala kwathi dhiina dhoorela ninga malugu ong'animela, miri na dhinama dhimbareliwa ninga: rinoceronti, thebo, kaba, pangorlim, palavi, poddogoma na nyarugwe.

Noona, athu oteene anofwanyela othithimiya porovinsiya eji.

Ovano wengesele na mmirinani

Ntapulelo na mazu

Takwa - muddebe   **Mazoma** - macethelo

Ovano wakule

Wengesele mavuzo viina wakule mukaderinoni mwawo

1. Ciini enona weyo vanladdaniyoni apa?
2. Zambeziya ena madixitiritu mangasi?
3. Dhilogelo dhinlogiwa oZambeziya siivi?
4. Dhoorela gani dhili oZambeziya?
5. Dhinama gani dhimbareliwa oZambeziya?
6. Mazoma gani ancethiwa mmuruddani mwawo?

Ovano wengesele
na miyo

Wengesele na miyo muthaka "Poronvisiya yaga"

Ovano
ovuruwane

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ka'

kala, Afrika, Echuwabo, oManika

Ntapulelo na mazu

Ovano wakwaniye mimburo dhinjomba mukaderinoni mwawo na mazu
aba: mukala, mazoma, dhinama

1. Vazambeziya vakala _____ menjene.
2. Mbara na mwiko _____ oba.
3. oXinde na oLuwabo okala _____.

Ovano olebe

Olebe mukaderinoni mwawo dhinfuna owaddela
namasunziya

Zambeziya okana 22 dixitirito, viina okana muthethe oncemelriwa Kelimani
obe ononiweca na nzina na Chuwabo.

Ovano osaziye mukaderinoni mwawo ddima dha mazu

Elomwe, Echuwabo, Cisena viina Cinyanja malogelo anlogiwa na athu enjene
abaliwe vaporovinsiya ya zambezia. Vano vaZambezia vanologiwa dhilogelo
dhinaguwa ninga Emanyawa, Elolo, Ekarungu, Emarenje, Emarevoni na
Emunika.

Olebe dhoowubuwela mwaha wa athu a porovinsiya yawo.

Ovuruwane viina wileye mazu ana epaddi ya nzu 'ka'

Olebe nladdaniyo na ng'oma mukaderinoni mwawo.

Ovuruwane viina ologe mazina a malebo a mazu ali muciddo.

Afrika, malugu, makonono, oLuwabo

Namasunza,

Oyifiya omagomelo wa nivuru na kalasi ya 4^{yi}, oyisunza ovuruwana, ononelamo, ologa, wengesela na oleba na Echuwabo. Viina oyisunza dhilobo dhinjidhene dha makamaka dhinawukaliye, owengesela mithaka dhinjidhene, oyikosa mabingiyo menjene mwa mabasa anvayedhelana ddima dha masunzo dha Anamudhi, Xikoola, Mmuruddani, Munkaliwa, Maningo a muthu, Egu mi na Oyesa, Dhipano dhoweddana na Dhologana viina Porovinsiya yehu.

Oyisunza mwaha wa:

- Makalelo a onamudhi na makalelo a okwaga;
- Makalelo a oyesa munamudhini, oxikoola na a muruddani,
- Ovikoyela na mabasa,
- Mikalelo dhoweddana munamudhini, oxikoola na mmuruddani,
- Makalelo a obarela munkaliwa, obarela miri na dhinama,
- Makalelo a winanela maningo awo,
- Makalelo a wedda murampani,
- Makalelo a weddana mmuruddani mwawo, makalelo a weddana mwilabini mwawo na dhilobo dhinjidhene dha makamaka viina dhopangalraza.

Ovano ninga omala oziwa wengesela na oleba mwaha wa dhilobo dhinjidhene dha makamaka dhinukaliya viina dhinakaliya anamudhi awo, onoziweca wengesela na Echuwabo, ninga dhayene omala ovisasanyedha wi osunze dhilobo dhiina dha kalasi ya 5^{nu}.

Ambalrani!

